

МАКОГІН ОЛЬГА ІГОРІВНА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри менеджменту
та поведінкової економіки,
д.е.н., професор Дороніна О.А.
« ____ » _____ 20__ р.

**СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ**

Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»
Освітня програма «Соціальне підприємництво»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
О. Л. Андронік, к. е. н.,
доцент кафедри підприємництва,
корпоративної та просторової
економіки

(підпис)

Оцінка: _____ / _____ / _____
бали / за шкалою ЄКТС / за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

АНОТАЦІЯ

Макогін О. І. Система соціального захисту в Україні та перспективи її реформування. Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення». Освітня програма «Соціальне підприємництво». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2024.

У кваліфікаційній роботі нами здійснено дослідження властивостей, структури та суб'єктів системи соціального захисту населення, а також перспективи його реформування.

Проаналізовано ключові показники видатків на соціальний захист населення в Україні й, зокрема, вивчено особливості впливу соціального захисту на підтримку доходів вразливих груп населення. Розглянуто передумови формування системи соціального захисту в Україні. Виділено виклики для системи соцзахисту населення в умовах сьогодення.

Увагу акцентовано було також на особливостях правового забезпечення системи соціального захисту. Детально проаналізовано особливості методології аналізу системи соцзахисту населення в Україні.

Здійснено було також аналіз спектру системи державних соціальних допомог населенню, оцінювання основних показників соціального захисту населення в Україні. Розглянуто особливості впливу соціального захисту на підтримку доходів вразливих верств населення.

Основним науковим результатом дослідження є розкриття наявної проблематики, ряду пропозицій щодо удосконалення соціального захисту та виділення можливих перспектив її розвитку.

Ключові слова: соціальна політика, соціальний захист, забезпечення, нормативно-правове забезпечення, інституційне забезпечення, проблематика, ризики, модернізація.

98 с., 7 рис., 1 табл., 1 дод., 100 джерел.

ABSTRACT

Makohin O. I. The system of social protection in Ukraine and prospects for its reform. Specialty 232 "Social security". Educational program "Social entrepreneurship". Vasyl Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2024.

The qualification work examines the essence, structure and subjects of the social protection system, prospects for its reform.

The main indicators of expenditures on social protection of the population in Ukraine and the impact of social protection on the income support of vulnerable population groups are analyzed. The prerequisites for the formation of the social protection system in Ukraine are considered separately. Challenges for the social protection system of the population in today's conditions are highlighted.

Attention was also focused on the peculiarities of the legal provision of the social protection system. The peculiarities of the methodology of analysis of the system of social protection of the population in Ukraine are analyzed in detail.

An analysis of the spectrum of the system of state social assistance to the population, assessment of the main indicators of social protection of the population in Ukraine was also carried out. The peculiarities of the impact of social protection on the income support of vulnerable population groups are considered.

The main scientific result of the study is the disclosure of existing problems, a number of proposals for improving social protection and the selection of possible prospects for its development.

Key words: social protection, social policy, provision, regulatory and legal provision, institutional provision, risks, issues, modernization.

98 pp., 7 figures, 1 table, 3 appendices, 100 sources.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

МВС – Міністерство внутрішніх справ

ВВП – валовий внутрішній продукт

МСПУ – Міністерство соціальної політики України

КУ – Конституція України

ЗУ – закон України

ООС – Операція об'єднаних сил

КМУ – Кабінет міністрів України

ООН – організація об'єднаних націй

МОП – міжнародна організація праці

ЄС – Європейський союз

ЗДСС – загальнообов'язкове державне соціальне страхування

ВПО – внутрішньо-переміщені особи

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ	10
1.1. Поняття, форми та основні складові системи соціального захисту населення.....	10
1.2. Правове забезпечення системи соціального захисту.....	23
1.3. Методологія аналізу системи соцзахисту населення в Україні.....	32
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ	39
2.1. Система державних соціальних допомог населенню	39
2.2. Оцінка основних показників соціального захисту населення в Україні.....	47
2.3. Аналіз впливу соціального захисту на підтримку доходів вразливих верств населення	56
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ	66
3.1. Передумови формування системи соціального захисту в Україні..	66
3.2. Сучасні проблеми системи соцзахисту населення в умовах сьогодення	72
3.3. Основні напрями удосконалення системи соціального захисту в Україні	76
ВИСНОВКИ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87
ДОДАТКИ.....	97

ВСТУП

Актуальність вибраної теми кваліфікаційної роботи обумовлена значущістю, яку суспільство завжди приділяло соціальній сфері, питанням соціального захисту та можливостями його регулювання. Малоімовірно, що хтось заперечить той факт, що стабільність суспільства, його сталий розвиток і, нарешті, національна безпека значною мірою залежать від стану соціальної сфери та ефективності політики держави у сфері соціального захисту. Саме тому уряди розвинених країн завжди вирішували складне й життєво важливе завдання збалансування економічної ефективності та соціальної справедливості.

Соціальний захист громадян є ваговою частиною соціальної політики кожної держави. Його мета – гарантувати громадянам соціально-правові захисти та реальні можливості для втілення їх прав на досягнення життєвого рівня, необхідного для нормального функціонування та особистісного розвитку. Система соціального захисту призначена для створення умов, що забезпечують гідне життя та розвиток особистості, що робить її практично найважливішою складовою розвитку суспільства в цілому.

Методологічною та теоретичною основою даного дослідження стали праці Т.Г.Веретенко, Ю.В.Горемикіна, Н.О.Горішна, Е.С.Дмитренко, Колосовська І.А., Кравченко О.О., Кучер Г.М., Насібова О.О., Попович А.О., Ремесник Т.С., Романова Н.Ф., Россоха В.О., Синчук С.М., Слозанська Г.І., Утвенко В.В. та ін.

Мета кваліфікаційної роботи полягає в дослідженні актуальної теоретико-практичної проблематики системи соціального захисту нашої держави та перспектив її реформування.

Для досягнення зазначеної вище мети передбачено вирішення наступних завдань:

– розкрити теоретичне підґрунтя системи соціального захисту населення;

- проаналізувати сучасний стан системи соціального захисту населення;
- досліджено сучасну проблематику системи соцзахисту населення в умовах сьогодення;
- запропонувати шляхи реформування соціального захисту населення і дослідити перспективи її розвитку.

Об’єкт дослідження - соціальний захист населення.

Предметом дослідження виступає система соціального захисту населення та перспективи її реформування.

Інформаційною основою для виконання роботи стали наукові статті, науково-методичні матеріали, статистичні дані та ресурси офіційних Інтернет-платформ. Також використовувалися результати авторських досліджень та інші відповідні матеріали.

Теоретична і практична цінність отриманих результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає у наступному:

- 1) результати оцінки основних показників соціального захисту населення в Україні можна використати для ефективного аудиту системи соціального захисту з метою її удосконалення;
- 2) проведений аналіз впливу соціального захисту на підтримку доходів вразливих верств населення дозволить виявити значну проблематику в даній сфері;
- 3) враховуючи сучасний стан та перспективи розвитку соціального захисту розроблено комплекс заходів, які сприятимуть удосконаленню системи соціального захисту населення в умовах сьогодення.

Методологічна база дослідження. У роботі використано наступні методи: глобальний погляд на системну дію, а також історико-порівняльний, процедурний, діалектичний й структурний підходи до вивчення системи соціального захисту населення і можливості її подальшого реформування. Для обґрунтування тез, викладених у магістерській роботі, нами були використані загальнонаукові методи, а саме системний аналіз та синтез й, зокрема, методи

ситуаційного, статистичного, економіко-математичного та соціологічного аналізу. Із загальнонаукових методів використовувались, насамперед, діалектичний, системно-структурний, історичний, порівняльний, а із спеціально-юридичних – формально-юридичний метод.

Теоретичну основу роботи становлять наукові публікації вітчизняних і зарубіжних вчених, а також практичні узагальнення, які містяться у монографіях, спеціалізованих та періодичних виданнях. Ця база допомагає вирішувати питання, пов'язані з проблематикою системи соціального захисту в Україні та перспективами її реформування.

Інформаційна основа даного дослідження включає в себе підручники, наукові посібники, публікації в ЗМІ та фахових виданнях, тези виступів на конференціях і форумах, закони та нормативно-правові акти різних видів, а також статистичний матеріал.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вона розглядає аспекти, які не лише відповідають актуальним проблемам соціального захисту населення, але й виявляють законодавчі прогалини у цьому напрямі. Ця кваліфікаційна робота становить ще одне фундаментальне доповнення до існуючої бази досліджень з обраної теми. На базі здійсненого дослідження нами було сформовано наступні наукові положення:

- сформовано власне визначення сутності словосполучення «соціальний захист», детально досліджено його форми та основні складові;
- вивчено особливості юридичного підґрунтя системи соціального захисту;
- здійснено аналіз методології дослідження системи соцзахисту населення в Україні;
- окреслено систему державних соціальних допомог населенню;
- здійснено оцінку головних показників соціального захисту населення в Україні;
- проаналізовано, як соціальний захист впливає на забезпечення доходів найбільш вразливих та мало захищених верств населення;

- досліджено основні передумови формування системи соціального захисту населення в сучасних умовах;

- зокрема виділено перелік основних напрямів поліпшення системи соціального захисту в Україні.

Апробація. Основні положення та результати дослідження були висвітлені на Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми науки, освіти і суспільства: теорія і практика» у тезах на тему "Проблем системи соціального захисту населення в сучасних умовах" (20 жовтня 2023, м. Орхус, Данія) та у статті Андронік О., Макогін О. «Правове забезпечення системи соціального захисту» наукового видання Економіка та суспільство. (56) 2023.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів (вісьми підрозділів), висновків, переліку використаних джерел літератури (101 найменування). Загальний обсяг – 98 сторінок. У роботі вміщено 7 рисунків, 1 таблицю, 1 додаток.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

1.1. Поняття, форми та основні складові системи соціального захисту населення

У відповідності із положеннями статті 46 Конституції України право на соціальний захист містить право на обслуговування громадян при повній, частковій чи тимчасовій непрацездатності, втраті годувальника, відсутності робочого місця з незалежних від них обставин, пенсійного віку та у інших ситуаціях, законодавчо передбачених.

Це право гарантує загальнообов'язкове державне соціальне страхування, але завдяки громадянським, підприємницьким, бюджетним та іншим джерелам соціального забезпечення; формування державного, громадського та приватного закладу для догляду за людьми з обмеженими можливостями. Головним джерелом існування є пенсійні виплати, інші соціальні виплати та допомоги, якими забезпечується життєвий рівень, не менше від прожиткового мінімуму, законодавчо визначеного.

Соціальний захист – гарантована та реалізована державою сукупність юридичного, економічного, соціального та організаційного інструментарію для забезпечення гідного життя на рівні стандартів сучасного суспільства, тобто матеріальної підтримки та вільного людського розвитку [54].

Соціальний захист являється комплексом організаційних, юридичних та економічних інструментів, спрямованих на гарантування добробуту кожного громадянина за конкретних економічних умов.

Соціальний захист населення розглядається як особливий державний інструмент соціальної політики, за допомогою якого кожному громадянину нашої держави гарантовано рівень мінімального забезпечення певних матеріальних благ, необхідних для гідного буття. Як соціальний захист також

розуміється спеціальний державний механізм, функціонування якого необхідне для задоволення життєво вагомих людських потреб, формування нормальних умов життя та перспектив для подальшого розвитку людини. Основною законодавчою базою виступає Конституція України, що гарантує громадянам соціальний захист у всіх його формах прояву [72, с.43].

В першу чергу, соціальний захист є функціональною системою, тобто територіальною системою, яка реалізує соціальний захист, і, крім того, інституційною системою, якою забезпечується соціальний захист.

За твердженням Т. С. Ремесник, «соціальна безпека – це цінність, тобто специфічний параметр соціального порядку, системи суспільних відносин. Спільним для всіх цінностей є приналежність суб'єкта до суспільства як середовища, що сприяє реалізації інтересів суб'єкта» [69, с.68].

«Соціальний захист населення, – зазначає І. О. Колосовська, – є одним із елементів процесу суспільного виробництва» [32, с. 111].

Словосполучення «соціальний захист» також доцільно трактувати як політичну сутність. Вона виражається в постійному забезпеченні певної стабільності у суспільстві із врахуванням аспекту постійного його розвитку. Сам термін «соціальний захист» має компенсаційний характер, сутність якого полягає у «страхуванні» суспільства від фінансових ризиків, та є показником рівня злагоди та добробуту в суспільстві. Якщо такий елемент, як соціальний захист буде відсутній (за умови дійового його функціонування), то можуть з'явитися ризики зубожіння жителів, найперше маргінальних мас населення, які є найбільше вразливою групою населення серед інших [8;9].

Через це соціальний захист виступає як інструмент еволюційних процесів, бо стає захисним бар'єром від втрат окремими особами прибутків, а суспільства – від негативних змін в економіці, що торкаються сфери виробництва в ринкових умовах. До того ж, соціальний захист є тим знаряддям, завдяки якому держава може впливати на суспільство і здобувати підтримку урядового курсу.

Отож, соціальний захист виступає одним із пріоритетних курсів діяльності в соціальній державі, на одному рівні із забезпеченням охорони здоров'я, повної зайнятості населення, надання якісної освіти, комунальних послуг і житла для забезпечення гідного існування. Тому головними цілями соціальної політики є:

- реалізація й розробка програм соціального захисту, спрямованих на гарантування прогресу на регіональній, національній та міжнародній площинах у різних галузях суспільного життя;
- укріплення відповідної правової культури населення;
- здійснення необхідних економічних перетворень, які потрібні для забезпечення переходу економіки на новий рівень;
- створення диференційованої моделі виробництва й розподілу, яка здатна гнучко реагувати на погіршення стану окремо визначених соціальних категорій і верств населення [5, с.85];
- зменшенні впливу негативних наслідків зuboжіння населення, надаючи короткотермінову адресну допомогу бідним верствам населення;
- уникнення бідності створюючи необхідні умови, аби громадянин мав змогу займатися належно оплачуваним продуктивним видом праці та отримувати соціальне страхування в період працездатності [6, с.102].

Тож, систему соціального захисту в більш широкому розумінні можливо розглядати в якості системи соціально-економічних, правових і політичних гарантій, які представляють певні умови для забезпечення необхідних засобів існування таким верствам населення:

- працездатним громадянам – за допомогою економічної самостійності, підприємництва та трудового вкладу;
- соціально вразливим шарам – за рахунок держави, та не нижче мінімальної прожиткової суми, яку встановлено законом [2, с.16].

Соціальний захист можливо розглядати також як функціональну систему, яка уособлює систему напрямків, завдяки яким вона ведеться, так і як

інституціональну, тобто як систему інститутів, які її забезпечують (профспілки, держава) [1].

Напрямами соціального захисту жителів є:

- забезпечення прожиткового мінімуму для громадян, який встановлено законодавством, і надання матеріальної підтримки для тих, кому вона є необхідною за об'єктивних причин;
- створення відповідних умов, які дозволяють безперешкодно заробляти кошти для гідного життя будь-якими способами, які не суперечать законодавству;
- забезпечення таких робочих умов для найманих працівників, які є сприятливими, та здійснення їх захисту від згубного впливу індустріального виробництва;
- захист жителів від посягань, що є злочинними;
- забезпечення громадянам екологічної безпеки;
- протекція політичних і громадянських свобод і прав, які відповідають принципам демократичної, правової держави;
- захист від адміністративного свавілля й політичного переслідування;
- формування умов, які виключають збройні міжнаціональні й соціальні конфлікти;
- протекція від ідеологічного тиску, захист духовного життя;
- протекція від образ та переслідувань;
- формування в суспільстві сприятливої психологічної атмосфери як загалом, так і в окремих структурних утвореннях та осередках;
- забезпечення найбільше можливої стабільності життя громадян [2;3;4].

Елементи соціального захисту включають у себе:

- гарантії від держави щодо оплати праці;
- підтримку непрацевдатних та малозабезпечених сімей з дітьми;
- державні гарантії в галузі зайнятості, навчання та підвищення кваліфікації кадрів.

- відшкодування збитків за умов реформування цін;
- індексування грошових доходів населення;
- протекція прав споживачів відповідно до загальноприйнятих міжнародних норм та законів в країні.

Загалом, соціальний захист виступає як цілісна сукупність економіко-соціальних та юридичних відносин із керування соціальними ризиками суспільства для ліквідування їх небажаних наслідків та забезпечення належного рівня життя та об'єднує наступні складники: соціальну допомогу, забезпечення та страхування [51].

Доцільно в даній системі також виокремити державну та недержавну складову (рис. 1.1)

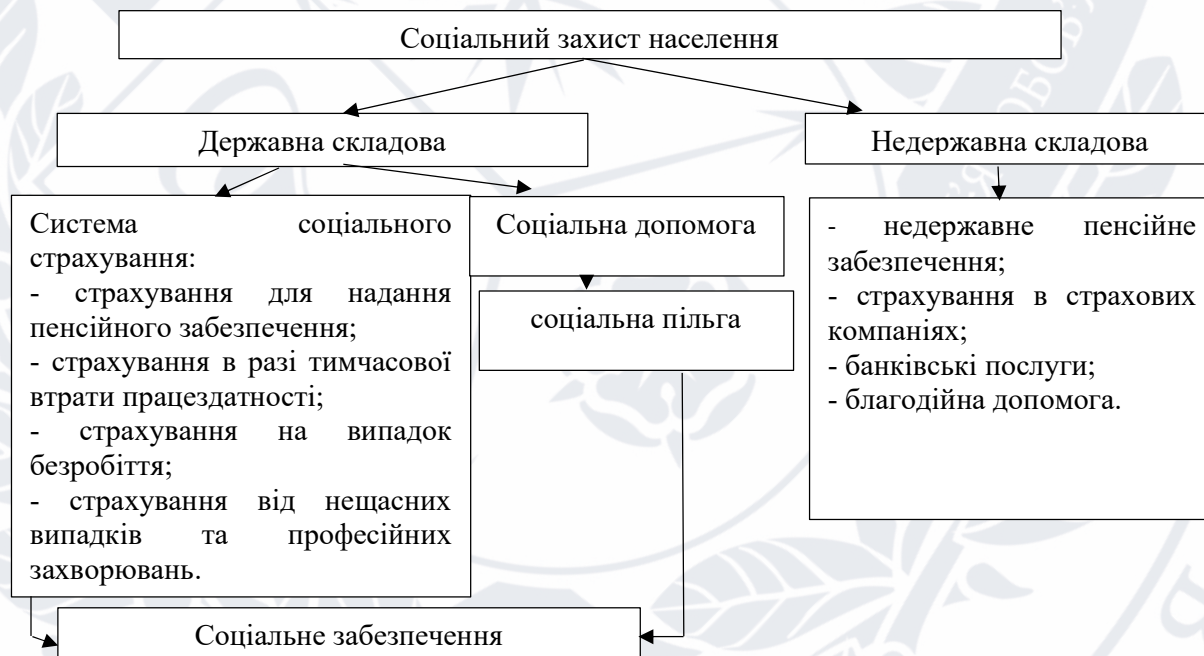

Рис. 1.1. «Система соціального захисту населення»

Система соціального захисту розглядається також як сфера відносно надання соціальних гарантій, послуг, та встановлення соціальних стандартів, для гідного життя кожного громадянина країни.

Під соціальними послугами розуміють діяльність з надання допомоги родинам та особам, які знаходяться або ризикують потрапити у важкі життєві

обставини, ця допомога спрямована на мінімізацію чи усунення цих обставин, а також їх негативних наслідків [26].

До суб'єктів із надання даних послуг відносяться комунальні й державні спеціалізовані установи, підприємства й заклади соціального обслуговування, які є підпорядкованими місцевим, центральним органам виконавчої та місцевої влади (комунальні й державні суб'єкти), юридичні особи (недержавні суб'єкти), що створені згідно законодавства й не мають за мету отримання прибутку, фізичні особи [16, с.382].

Соціальні послуги можуть бути у формі як соціального обслуговування так і у формі матеріальної допомоги. Останню надають у вигляді гуманітарної чи грошової допомоги, тобто у вигляді засобів особистої гігієни й санітарії, продуктів харчування, засобів догляду за дітьми, взуття, одягу й інших засобів першої необхідності, палива, а також допоміжних і технічних засобів реабілітації [15, с.54].

Як послуги надаються психологічні, соціально-побутові, соціально-педагогічні, соціально-економічні, послуги з працевлаштування, соціально-медичні, послуги з професійного реабілітування осіб із обмеженими фізичними можливостями, юридичні послуги, інформаційні й інші.

Платні соціальні послуги є відповідними опису їх якості та змісту, які наведено в Державному класифікаторі соціальних стандартів і нормативів, а також діючим нормативам і нормам.

До платних послуг, зокрема, віднесено:

- доставка та придбання промислових, продовольчих і господарських товарів, періодичних видань і книг, медикаментів, ведення домашнього господарства;
- організація харчування;
- перукарські, транспортні, із здійснення ремонтних робіт, надання допомоги в оформленні документації, у використанні послуг зв'язку, організації дозвілля, пранні одягу та білизни [17, с.22].

Відтак, соціальний захист українців - це багатогранна сукупність взаємопов'язаних з усіма законодавчими і виконавчими рішеннями різних рівнів економіко-правових та соціально-економічних гарантій реалізації найважливіших соціальних прав кожного члена нашого суспільства попри його місця проживання, працездатності, статі, віку. У ширшому усвідомленні соціальний захист є системою організаційних, юридичних та економічних заходів для забезпечення основоположних соціальних прав українців.

Згідно з ілюстрацією 1.2., структура форм соціального захисту може бути наступна:

- соціальні гарантії;
- соціальне страхування;
- соціальна підтримка;
- соціальна допомога
- соціальне забезпечення;
- соціальні компенсації.

Рис.1.2. «Структура форм у системі соціального захисту за функціональними напрямками»

Доцільно детальніше розглянути деякі із форм системи соціального захисту.

Вагомою складовою соціального захисту є гарантії. На сьогодні

практикою соціального регулювання вони розуміються як законодавчо оформлені й закріплені права людини, що мають механізм реалізації і ресурсну базу: норми соціального забезпечення (охорона здоров'я, утримання дитини в ДДЗ, навчання у школі) пільги, привілегії.

Головні державні соціальні гарантії, які є головним джерелом існування, не повинні бути меншими від законодавчо визначеного прожиткового мінімуму.

Соціальні гарантії – це матеріально-правові гарантії, якими забезпечується реалізування соціальних, економічних та політичних прав громадян. До головних соціальних гарантії відноситься право на працю, відпочинок, житло, освіту та медичне обслуговування тощо[36, с.69].

Пенсійне забезпечення. Пенсійна система в Україні включає три рівні:

Перший етап представляє собою систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що ґрунтується на принципах солідарності та субсидіювання. Також на цьому етапі здійснюється виплата пенсій та надання соціальних виплат, що фінансуються з коштів Пенсійного фонду відповідно до норм та умов, визначених у Законі України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування".

Другий рівень включає накопичувальну систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, ґрунтовану на основах накопичення коштів застрахованих осіб у накопичувальних фондах та фінансуванні витрат на оплату страхових договорів довічного пенсійного забезпечення та законодавчо визначених одноразових виплат.

Третій рівень є системою недержавного пенсійного забезпечення, ґрунтованій на основах добровільної громадської участі у формуванні пенсійних накопичень задля одержання пенсійних виплат у порядку та на умовах, затверджених Законом України «Щодо пенсійного забезпечення» та законодавством щодо недержавного пенсійного забезпечення.

Недержавне пенсійне забезпечення здійснюють:

- пенсійні фонди за рахунок укладання пенсійних контрактів між

керуючими пенсійними фондами та вкладниками цих фондів;

- страховальники за рахунок укладення довічних страхових договорів ренти, страхування ризику інвалідності чи смерті члена фонду;

- банківськими установами за рахунок укладення договорів на відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних коштів.

Виплати по інвалідності. Центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування політики держави у галузі захисту прав людей з інвалідністю, є Мінсоцполітики. Ціллю його діяльності є гарантування додержання громадських прав і свобод для осіб з інвалідністю законодавством України та міжнародно-правовими актами.

Мінсоцполітики працює над створенням громадського середовища з рівними можливостями для громадян з інвалідністю і їх інтеграцією в суспільне життя.

Міністерство відкрите до діалогу та активно та в партнерстві працює з громадськими об'єднаннями громадян з інвалідністю у відповідності із Конвенцією ООН щодо прав людей з інвалідністю та Факультативним протоколом до неї [7, с.12].

Соціальний захист інвалідів включає, зокрема, пенсійне забезпечення, нарахування компенсацій та державних допомог, отримання пільг та відповідних соціальних виплат, санаторно-курортне оздоровлення, у тому числі встановлення опіки (піклування) або стороннього піклування, а також як забезпечення реабілітаційних заходів, забезпечення технічним та іншим інструментарієм реабілітування з використанням автотранспорту.

Забезпечення соціальних курортів. Санаторно-курортне оздоровлення є вагомим складником суспільно-політичної системи і відіграє провідну роль у формуванні та збереженні здоров'я нації. Суть і роль санаторно-курортного забезпечення для розвитку України у сфері соціально-економічного спектру заключається як у її величезній можливості збереження, укріплення та відновлення здоров'я нації, а також усвідомлення особливої ролі України у світовому відродженні, культурно-історичному вихованні та суспільному

розвитку.

Розквіт санаторно-курортної сфери в нашій державі в структурі туристично - рекреаційної сфери має бути направлений на реалізування конституційних норм України, Закону України «Про курорти» та законів України щодо надання доступних та кваліфікованих медичних послуг українцям.

Санаторно-курортне оздоровлення є медичною допомогою, яку надають з ціллю профілактики, лікування або реабілітації із використанням природних лікувальних факторів у рамках перебування в санаторно-курортній місцевості, санаторно-курортних лікувальних установах. Санаторно-курортна сфера традиційно є невід'ємним складником національного механізму охорони здоров'я, забезпечуючи ефективну профілактику захворювань.

Відповідно до другої статті Закону України „Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб” Україна використовує весь можливий інструментарій, передбачений Конституцією та законами України, міжнародними договорами, погодження обов'язковості яких надала Верховна Рада України, щодо запобігання появі чинників сприятливих вимушеному внутрішньому переміщенні осіб, захисту та додержання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб (ВПО), формування умов для добровільного повернення таких осіб до покинутих місць проживання чи інтегрування по новому місцю проживання в Україні.

Соціальний захист родин ВПО із низьким рівнем забезпечення, зокрема в числі багатодітних, забезпечується за рахунок надання їм допомоги у відповідності до Закону України „Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям” (далі – Закон) з урахуванням сукупного доходу та майнового становища родини [19, с.75].

У відповідності до статті 5 Закону суму державної соціальної допомоги (ДСД) визначають в якості різниці між прожитковим мінімумом для родини та її середньомісячним сукупним доходом.

Відтак, соціальний захист виступає як цілісний комплекс економічних та організаційно-правових інструментів, які забезпечують добробут кожного члена у суспільстві в конкретних умовах економіки, надаючи при цьому певні форми захисту (рис. 1.3).

Головні складові системи соціального захисту наведені на рисунку 1.3.

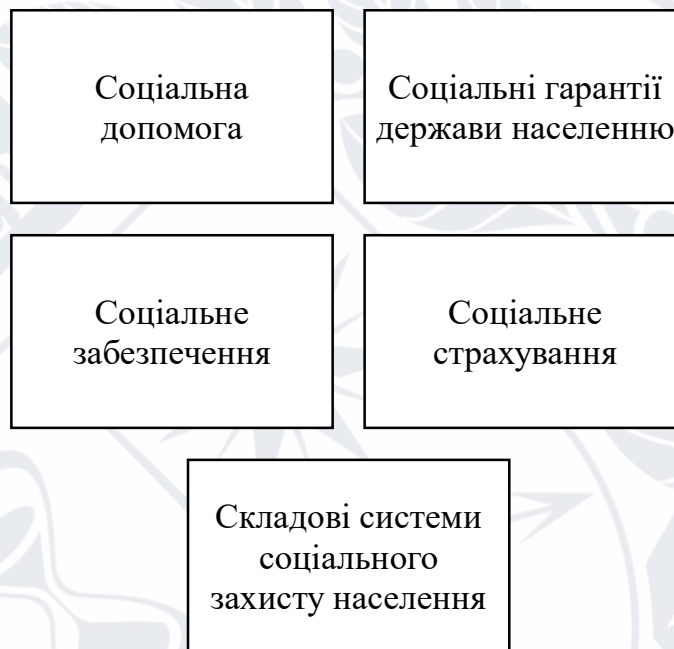

Рис.1.3. «Складові системи соціального захисту населення»

Система соціального захисту – комплексна інтеграція соціального страхування, соціальної допомоги і забезпечення, спрямована на сталість людського розвитку.

Вагомим складником системи соціального забезпечення населення є ДСД. Остання призначається та виплачується малозабезпеченим родинам, постійно проживаючим на території України, які з поважних чи незалежних від них причин одержують середньомісячний сукупний дохід менший від прожиткового мінімуму для родини[42, с.247].

Важливою частиною системи соціального страхування є створення державного соціального страхування для гарантування конституційного права громадян на достойний життєвий рівень.

Для забезпечення даного права законодавчо встановлено мінімальний рівень соціального захисту країни.

Основне державне забезпечення включає:

- мінімальну заробітну плату;
- мінімальну пенсію;
- мінімальний непідлягаючий оподаткуванню рівень доходів громадян;
- розмір соціальної допомоги від держави та інших соціальних виплат.

Закон також передбачає наступні типи загальнообов'язкового державного соціального страхування:

- пенсії;
- через тимчасову втрату працездатності та витрати на поховання;
- медичний;
- від нещасних виробничих випадків та професійних захворювань, які стали причиною втрати працездатності;
- при безробітті та інших видах соціальних негараздів, передбачених законодавством України[55].

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування спрямоване на застрахованих громадян, зокрема членів їх сімей та інших страхувальників і застрахованих. Застрахованою особою є фізична особа, якою береться участь у загальнообов'язковому соціальному страхуванні. Загалом, якщо інше не передбачає чинне законодавство, страховою організацією загальнообов'язкового державного соціального страхування є роботодавець і страхувальник.

Загальнообов'язкове соціальне страхування охоплює події, що можуть стати об'єктом страхових випадків. Після виникнення такого випадку застрахована особа (включаючи членів сім'ї та інших осіб) має право на матеріальну допомогу та соціальні виплати.

Страховий ризик - це ситуація, за якої громадяни та/або члени їх родин на певний час чи на постійно втрачають засоби до існування і потребують матеріальної допомоги чи соціальних виплат за національною системою соціального захисту.

Страховий випадок – це подія, яка дає застрахованій особі право на отримання матеріальної допомоги або соціальних послуг, які законодавчо передбачені для конкретних видів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Державне соціальне страхування - це мінімальна заробітна плата, доходи, пенсія, соціальна допомога та інші види соціальних виплат, передбачені законами, статутами та іншими правовими актами для забезпечення рівня життя не менше прожиткового мінімуму.

Насамперед, соціальний захист є функціональною системою, тобто система інструкцій, у якій він реалізується, і, з іншої - інституційна система, тобто система інститутів, що її забезпечують (держава, суди, профспілки).

Виходячи з вище сказаного, соціальний захист можливо охарактеризувати як комплекс організаційних, правових й економічних заходів, які спрямовані на підтримку й забезпечення ключових соціальних прав громадянина, спрямованих на скорочення впливу негативних факторів, які істотно знижують якість і рівень життя населення й обов'язково мають законодавчо врегульоване підґрунтя.

Суть соціального захисту є в забезпеченні людям необхідного мінімуму для життя, можливості втілювати в життя плани, забезпечення кожному громадянину шансу безперешкодно реалізовувати свої задуми, амбіції, професійно розкриватися, вдосконалювати й відкривати свої навички та здібності, що надалі буде нести благо суспільству.

1.2. Правове забезпечення системи соціального захисту

Не дивлячись на активність удосконалення сфери соціального захисту нашої держави, необхідність кардинальних змін у системі соціальних послуг зостається незадоволеною. Причина полягає в неадекватності соціальних служб новим громадським запитам і потребам. Соціально-економічні трансформації, що прослідковуються в державі, збільшують або призводять до різноманітних соціальних проблем, наприклад: бездомності, торгівлі людьми, поширення епідемії ВІЛ/СНІДу та наркоманії тощо. Зростає соціальний ризик для максимально незахищених громадян: інваліди, діти, молодь, літні люди та багатодітні родини.

Жителі великих промислових міст, як і всі інші українці, згідно Основного Закону мають право на соціальний захист та отримують встановлене законом соціальне забезпечення, яке включає виплати по тимчасовій непрацездатності, хворобі, інвалідності, по догляду за дитиною-інвалідом, вагітність і пологи, безробіття, каліцтво на виробництві, професійні хвороби, смерть годувальника, досягнення граничного віку.

Законодавче підґрунтя України щодо загальнообов'язкового соціального страхування, прийняте 14 січня 1998 року, заклало основу формування системи соціального страхування нашої країни. Закон визначає принципи загальнообов'язкового державного соціального забезпечення та загальний перелік правових, фінансових та організаційних принципів[18, с.237].

Складний і багаторівневий процес трансформації системи надання соціальних послуг у пост-незалежній Україні та обрання курсу на укріплення ринкових відносин було започатковано утвердженням загальнонаціональної парадигми суспільного розвитку держави – визнання честі та нагородної

гідності. людей, їх громадянські права як найвищу цінність держави, що закріплено в Основному Законі [33].

Нормативно-правове підґрунтя забезпечення соціального захисту населення можливо поділити на групи:

- 1) міжнародно-правові акти, якими вміщуються основи економічних та соціальних прав, поділяються на глобальні (універсальні) та регіональні, особливо європейські;
- 2) закони, якими визначається сутність і типи соціального захисту України;
- 3) нормативно-правове підґрунтя України, яка визначає державні соціальні блага громадян та механізм їх надання;
- 4) правова база соціального захисту родин з дітьми;
- 5) нормативно-правове підґрунтя щодо соціального захисту інвалідів, житлових пілг та ін.

Наступним кроком у процесі реформування стало створення відповідного законодавчого підґрунтя, яка б охоплювала більшу частину аспектів регулювання української соціальної галузі та послуг, які можуть і повинні надаватися в ній.

Базовим у регулюванні цього питання є Закон України «Про соціальні послуги», положення якого визначили основні організаційно-правові передумови надання соціальних послуг громадянам, які знаходяться у проблемній життєвій ситуації та потребують допомоги зі сторони [67].

Під складними життєвими обставинами відповідно до Закону пропонувалося сприймати «обставини, якими об'єктивно порушується нормальне життя громадянина, наслідки яких він має змоги подолати самостійно».

Закон запровадив категоріальну та концептуальну основу для визначення основних понять, що використовуються у галузі соціальних послуг.

Зокрема, на законодавчому рівні виникли наступні поняття:

- суб'єкти надання соціальних послуг це підприємства, установи,

організації різних форм власності та господарювання, фізичні особи - підприємці, відповідні стандартам діяльності суб'єктів надання соціальних послуг, а також фізичні особи, якими надаються соціальні послуги;

- соціальний працівник - особа, якою надаються соціальні послуги, наявна підготовка, відповідна вимогам і характеру виконуваної роботи;

- соціальна група - група людей, у яких наявна спільна соціальна, демографічна чи інша ознака, і які знаходяться у складній життєвій ситуації та потребують надання однакового набору соціальних послуг;

- державний стандарт соціальних послуг - зміст і обсяг, норми і положення, умови і режим надання соціальних послуг, їх якісні показники регламентуються з використанням нормативно-правових актів центрального органу виконавчої влади у галузі соціальної політики;

- показники якості соціальних послуг - система показників, що застосовуються для оцінки діяльності суб'єктів щодо надання соціальних послуг, виходячи з позитивної результативності соціальних послуг щодо їх отримувачів та ступеня задоволення їх попиту на ці послуги;

- соціальне замовлення - спосіб регулювання діяльності з надання соціальних послуг завдяки залученню суб'єктів господарювання на основі договору для задоволення потреб у соціальних послугах, визначений місцевими органами виконавчої влади [53].

Цей Закон, положення якого ґрунтувалися на використанні передового світового досвіду надання соціальних послуг, значно розширив можливості ефективного державного та громадського підтримання населення за рахунок розвитку інфраструктури соціальних послуг, поліпшення механізмів їх надавання, розширення кола учасників ринку таких послуг, а також формування підґрунтя для підвищення їх якості.

Внаслідок цього система надання соціальних послуг стала галуззю, у яку вкладають значні кошти не тільки органи державної влади, а й різні міжнародні донори. Проте відсутня координація та синхронність діяльності (дублювання повноважень), чим зумовлюється створення нормативно-

правових документів, які є суперечливими та сприяють не удосконалення системи, а її деформування.

Для прикладу, попередником видання Закону України «Про соціальні послуги» [67] було завдання реформування державного управління соціальною галуззю. Таке реформування фактично було почато із її становленням у незалежній Україні, що було конкретизовано у Стратегії подолання бідності, затвердженій Указом Президента України від 15 серпня 2001 р. Стратегія визначає головні напрямки реформування, зокрема:

- удосконалення адресності ДСД;
- трансформація механізму надавання індивідуальних пільг населенню створенням загальнодержавної системи соціальних послуг;
- зміна форми фінансування з державного бюджету на програмне фінансування для громадських організацій, які будуть обрані на конкурсній основі для надання цього виду послуг;
- передача повноважень органам місцевого самоврядування у галузі планування, фінансування та організації надання соціальних послуг [34].

Ці стратегічні задачі, які мали забезпечити ефективність системи соціальних послуг, повторювалися в усіх наступних стратегічних документах, ухвалених українською владою. Зважаючи на те, що в Україні існує певна кількість громадян, які потребують соціальної підтримки та адресної надання соціальних послуг, ці послуги стали одним із ключових засобів державної підтримки соціально незахищених верств населення.

Так, разом із зазначеним вище законом був прийнятий комплекс нормативно-правових документів, які мали регулювати діяльність у цій важливій для розвитку незалежної України сфері, взаємодіючи та уточнюючи один одного. Для розгляду законодавчої бази (вичерпного переліку законодавчо-нормативних та іншої нормативної документації) ми використовуємо такі методи наукового дослідження, як синтез і узагальнення. З їх допомогою можливо структурувати законодавчу базу згідно із видами та напрямками ДСД.

Структура законодавчої бази, що регулює систему соціальних послуг в Україні, детально наведена в Додатку А.

Критичне аналізування нормативно-правового підґрунтя предмета дослідження дає змогу виділити два нових для України напрямки соціального захисту населення, а отже, і надання соціальних послуг. Це соціальний захист учасників так званої «Операції об'єднаних сил», яка в законодавстві скорочено позначається аббревіатурою «ООС», та родин загиблих у цій операції, а також забезпечення прав і свобод ВПО, які також постраждали від здійснення ООС у місцях свого походження [100, с.134].

Перший із наведених напрямків регулюється низкою законів і постанов, ухвалених з 2014 року, а саме від початку військової операції на сході України, серед яких можливо виділити основні постанови Кабінету Міністрів України (рис.1.4)

Рис.1.4. Постанови Кабінету Міністрів України для регулювання соціального захисту за першим напрямом [96]

Відносно другого нового напрямку, то головними документами є постанови Кабінету Міністрів України, які й дають змогу для його прямого регулювання (рис.1.5)

Варто підкреслити, що раніше в Україні була система надання соціальних послуг громадянам у виді забезпечення роботи соціальних служб та центрів, якими надавалися ці послуги. З розширенням процедури децентралізування державного управління, посиленням значення ринкових інститутів під час формування основ української державності і, відповідно, домінуванням ринкового підходу в усіх галузях її суспільно-політичної та економічної сфери життя, у зв'язку з цим значною мірою зростає пріоритетність фінансового забезпечення малозабезпечених – тобто надання менше прямих послуг, а більше фінансової підтримки, щоб збалансувати можливість громадян вільно отримувати такі послуги за ринкових умов[71, с.187].

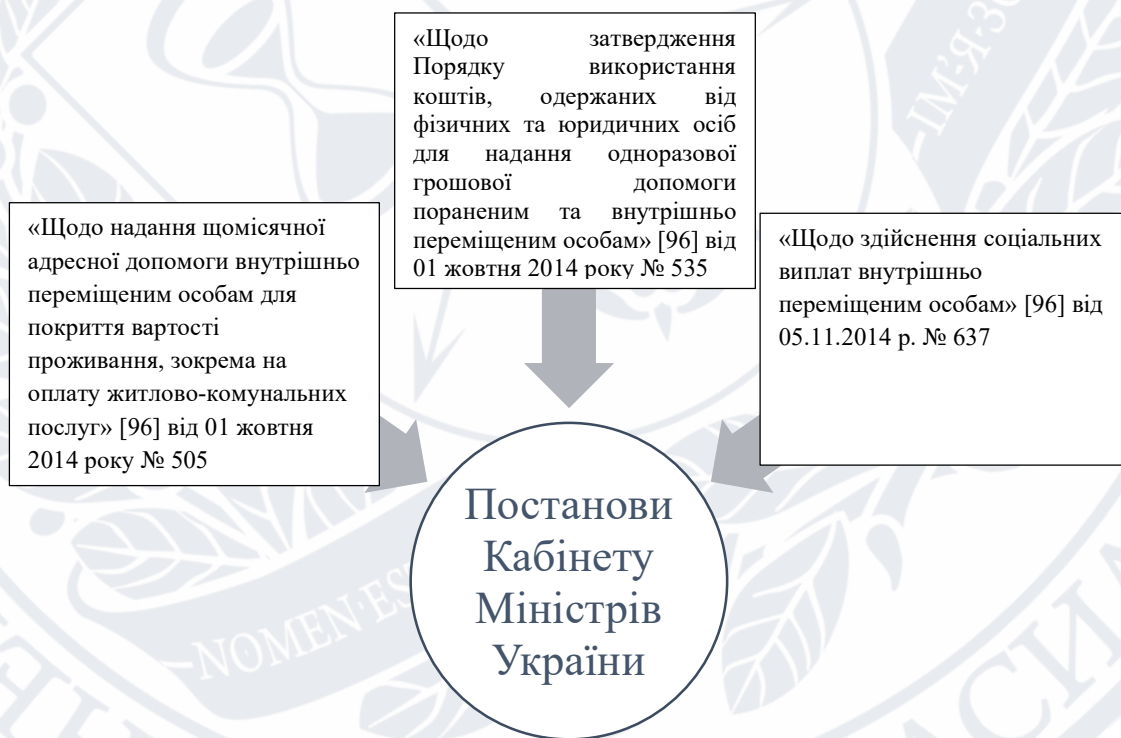

Рис.1.5. Постанови Кабінету Міністрів України для регулювання соціального захисту за другим напрямом [96]

З розгортанням військових дій в Україні та посиленням збройного конфлікту у Східному регіоні ця тенденція значно посилилася – відбулася перебудова державного виробничого комплексу з трансформацією пріоритетів із розвитку промисловості, сільського господарства до переважного підтримання розвитку галузі оборонної галузі. Тому підвищилась і частка державних бюджетних витрат на фінансування даної сфери на шкоду іншим сферам, зокрема освіти, науки, медицини тощо.

Отже, суттєво зросли послуги із забезпечення військовослужбовців та осіб, залучених до реалізації ООС, а також спроможності отримання ними соціальних послуг на різних рівнях керівництва. Ці питання на сьогодні вважаються першочерговими в державі, чим зумовлюється актуалізування проблеми освіти та поліпшення відповідного нормативно-правового підґрунтя їх регулювання.

Загалом, навіть при ускладненості завдання створення правової основи для реформування системи соціального обслуговування в Україні, дотепер не було створено такої законодавчої бази, яка дозволяла б ефективно регулювати діяльність соціальних установ та впроваджувати високоякісні соціальні стандарти для надання соціальних послуг.

Задля прискорення розробки законодавства та враховуючи той факт, що організація діяльності у галузі надання соціальних послуг включені до компетенції не тільки Міністерства соціальної політики України [48, с.156], а й інших міністерств і відомств у Міністерство соціальної політики. В Україні створено міжвідомчу робочу групу з реалізування Закону «Про соціальні послуги».

До її учасників належать спеціалісти центральних органів виконавчої влади, дослідники, експерти проектів міжнародної технічної допомоги, а також керівники низки всеукраїнських організацій та об'єднань соціального спрямування.

Діяльність робочої групи була зосереджена на розробці стандартів якості соціальних послуг для окремих груп громадян, однак діяльність міжвідомчої

групи показала, що розробки стандартів недостатньо. Стало зрозуміло, що для одержання визначеної урядом стратегічної цілі – зростання якості життя громадян – необхідна чітка, прозора, доступна та результативна система надання соціальних послуг як на державній, так і на місцевій площині.

Виникла необхідність у формуванні основ державної політики, направленої на формування принципово нової схеми надання соціальних послуг в Україні, оскільки наявна система надання соціальних послуг громадянам неспроможна відповідати положенням Закону України «Про соціальні послуги». Отже, з впровадженням та активною участю кількох міжнародних проектів, Міністерство соціальної політики України розпочало роботу над розробкою стратегічного документа – Концепції реформування системи надання соціальних послуг. [67].

Цей документ був підготовлений у тісній співпраці з національними та міжнародними експертами та враховує ліпший світовий досвід. Ним були окреслені підходи та стратегічні напрямки реформування системи та охарактеризував принципи, за якими має функціонувати поліпшена система соціальних послуг.

Відповідно до цієї концепції, результатом реформування має стати запровадження механізмів, що забезпечують якість соціальних послуг, гнучкість у виборі типів і форм їх надання, сприяння постійному оновленню системи та здатність швидко реагувати на формування соціального реагування на потреби людей [68].

Однак у 2012 році розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування системи соціальних послуг» втратило чинність. Його замінила Постанова КМУ «Про затвердження стратегії реформування системи надання соціальних послуг» від 8 серпня 2012 року № 556, яка зостається стратегічною основою реформування системи надання соціальних послуг в Україні. Важливою умовою їх діяльності стає гарантоване надання всіма суб'єктами якісних соціальних послуг. Водночас особливої ролі набуває визначення основних принципів побудови чіткого механізму системи

управління якістю.

Нинішнє становище законодавчої бази у сфері соціального захисту демонструє, що на сьогодні казати про її ефективність практично неможливо, оскільки вона досі не налагоджена. Необхідно радикально переглянути систему соціального захисту українців, оскільки за чинного законодавства, при пануванні державної власності та монопольного контролю держави, визначення державних видів та умов страхування, розмірів страхових внесків, розподіл страхових ресурсів між страховиками, галузями та територіями було встановлено згідно із законами Союзу РСР.

Якщо більш детально розглянути проблематику нормативно-правового підґрунтя системи соціального захисту населення України, такі як законодавча та нормативна неоднозначність та неадекватність механізмів реалізації норм нормативно-правових актів, то висвітливо, що не допускається здійснення в повному обсязі заходів щодо надання соціальних послуг.

Нормативно-правові акти, якими регулюється галузь надання соціальних послуг в Україні, характеризуються неадекватним термінологічним апаратом, розмитими визначеннями функцій, цілей та напрямків роботи відповідних інститутів.

Близько 30 законодавчих актів визначають державну політику у галузі соціального захисту та соціального забезпечення в Україні. Серед них ключове значення мають закони України, укази Президента та постанови Кабінету Міністрів України. Забезпечення різноманітних пільг, соціальних пільг та соціальних послуг прямо врегульоване 58 законами та понад 120 підзаконними актами. [76, с.12].

Тому реформування законодавчої бази в системі соціального захисту є необхідним, але має здійснюватися поступово, зважаючи на млявість, складність і складність.

Отже, в умовах України це питання варто розглядати дещо комплексніше, а саме як забезпечення конструктивних трансформацій у системі соціального захисту населення, викликаних, з однієї сторони, необхідністю зміни правових

засад існуючої системи на державному рівні, а з іншого – за умов децентралізації та регіоналізації економіки, тобто передачі відповідальності за вирішення цілого комплексу соціально-економічних проблем на рівень органів місцевого самоврядування, вимагає пошуку незвичайних підходів до реформування галузі соціального захисту населення.

Тому можливо відзначити, що на даний час здійснено вагому роботу щодо створення правової бази діяльності системи соціального обслуговування. Проте аналіз законодавчої бази щодо предмета розслідування дає підстави припустити, що її ефективність наразі недостатня. При визначенні потреби в соціальних послугах на площині адміністративно-територіальних одиниць, муніципалітетів чітко вимальовуються деякі практичні проблеми. Адресність соціальної допомоги у виді пільг, компенсацій та соціальних послуг утруднюється відсутністю грамотних та прозорих механізмів багатоетапного планування, а також механізму визначення фактичних запитів населення в соціальних послугах.

1.3. Методологія аналізу системи соцзахисту населення в Україні

Основою будь-якої методики є:

- вибір методу(ів) досягнення мети;
- слідувати обраному дослідницькому шляху з його орієнтирами та обмеженнями;
- обґрунтування та походження результатів дослідження;
- можливість прямого чи опосередкованого застосування результатів дослідження для практики [31, с. 24].

Метою використання методу є виявлення (або вдосконалення) раніше невивченого (недослідженого) об'єкта дослідження шляхом вирішення серії інтелектуальних задач у чіткій логічній поетапності. Методи, які застосовуються для досягнення запланованих завдань, мають бути направлені на демонстрацію об'єктивності дослідження [2, с. 16].

У загальному вигляді метод можливо трактувати як певний метод досягнення мети дослідника, спосіб одержання знання. Таку позицію підтримують більшість науковців і особливих непорозумінь щодо цього поняття не виявлено [10, с. 87].

Серед загальнонаукових методів дослідження вчені зазвичай виділяють діалектику, аналіз і синтез, метод індукції і дедукції, узагальнення, експериментальний метод та ін. Так, М.Т.Білуха підкреслює, що методи загальнонаукового спрямування застосовуються тільки в теоретичних та емпіричних дослідженнях, а тому до таких методів слід віднести аналіз, синтез, індукцію та дедукцію, аналогію та моделювання, системний аналіз та діалектичний метод пізнання [6, с.60].

Найважливішим і фундаментальним з них є діалектичний метод. Він ґрунтований на загальних законах розвитку, що відображають розвиток усіх сфер суспільного життя і мислення, а не на часткових законах, що відображають розвиток лише однієї сферизмогу зв'язати виклад матеріалу та встановити чіткий зв'язок між складниками. Для прикладу, деталізувати надання соціальних виплат конкретному громадянину. За рахунок діалектичного методу в науковій роботі можливо розкрити юридичну природу такої соціальної допомоги, якими нормами вона визначається, на якому підґрунті застосовується та для кого актуальний механізм одержання такої соціальної допомоги конкретним громадянином. У дослідженнях соціального захисту метод аналізу та синтезу можна з користю застосувати для:

- 1) дослідження загального трактування соціального захисту та його сутності;
- 2) характеристика властивостей соціального захисту;
- 3) встановлення закономірностей у застосуванні нормативів соціального захисту;
- 4) виділення тих складових соціального захисту України, які володіють вирішальним впливом на інші елементи, наприклад, характер соціальних виплат, правовий статус осіб, які мають право на певні соціальні виплати,

тощо[35, с.22].

Дедукція та індукція мають велике значення для аналізування правових категорій предмета соціального захисту від особистості до цілого для детального розкриття проблеми та аналогії як методу, що допомагає виявити як зовнішні, так і внутрішні чинники, що впливають на процес соціального захисту. До найважливіших спеціальних (конкретно-наукових) методів дослідження соціального захисту в Україні належать порівняльно-правовий, історико-правовий, системний, формально-юридичний та статистичний методи.

Варто погодитися із К.Г.Волинка, який пише про те, що одержання об'єктивних знань і повноцінної наукової інформації є неможливим без застосування наукових принципів, зокрема принципу історизму [13, с. 41].

Відтоді історико-правовий метод володіє широкими пізнавальними можливостями, зокрема:

- 1) дає змогу розкрити сутність досліджуваних явищ у ситуаціях, коли вона не є очевидною з наявних фактів; розкрити загальне і повторюване, необхідне і закономірне з однієї сторони і якісно відмінне з іншої;
- 2) дає змогу вийти за межі досліджуваних явищ і прийти до широких історичних узагальнень і паралелей на основі аналогій;
- 3) допускає використання всіх інших методів історичного дослідження, але є менш описовим, ніж історико-генетичний метод [30, с. 8].

Завдяки детальному ретроспективному аналізу соціального захисту в світі та на території нашої держави можна визначити, що нинішнє становище характеризується прямим історичним впливом. За рахунок історико-правового методу можна охарактеризувати виникнення соціального захисту в хронологічній послідовності, що дає зрозуміти, які економічні, політичні та соціальні умови вплинули на виникнення тієї чи іншої соціальної послуги. Це дозволить визначити особливості тієї чи іншої стадії.

Зокрема, враховуючи історичні особливості, можна виділити недоліки соціального захисту на окремих етапах та визначити напрямки оптимізації цієї

сфери з урахуванням подальшого розвитку євроінтеграційного курсу України.

Системний метод обумовлений необхідністю досягнення цілком конкретного результату, коли цей результат не може виникнути природним шляхом сам по собі, і він повинен бути побудований в умовах обмеженості часу та ресурсів, а також ускладнення соціальних процесів [8, с. 9].

Системний метод є адекватним методом дослідження і розробки не об'єктів, умовно названих системою, а лише об'єктів, що представляють собою органічне ціле [39, с. 209].

Системним методом формується цілісне дослідження наукової роботи, яке включає не лише окремі елементи, а цілу сукупність компонентів, які складаються в концепцію чи теорію, для прикладу, визначення проблематики нинішнього стану соціального захисту в Україні та пропозиції щодо законодавчого оформлення. формулювання для вирішення даної проблематики.

Формально-юридичним методом виокремлюється формальний зміст правових норм чи явищ у їх стійкому стані, забезпечує визначення загальної характеристики об'єкта дослідження, його ознак, структури, класифікації [76, с. 69].

Формально-юридичний (догматичний, юридично-технічний) традиційно використовується в правовій та державній теорії для вивчення «догматики» права, його внутрішньої та зовнішньої форми, незалежної від економічних, політичних та інших суспільних явищ. Виразом цього методу є аналіз джерел права, формальна визначеність права, порядок систематизації нормативного матеріалу, правила юридичної техніки. Завдяки зв'язку з правилами логіки та мови зазначений метод дає можливість сформулювати визначення правових понять, здійснити їх опис, класифікування та систематизування та створити цілісну систему понять [100, с. 32].

Зазначений метод у галузі дослідження соціального законодавства дає змогу визначити зміст юридичних актів, якими регулюються соціальні права

громадян України, для прикладу, за юридичною силою, починаючи з Конституції України, чітка послідовність розгляду цих положень допомагає визначити роль і значення кожного визначити кожного з них. В умовах належного використання порівняльно-правового методу варто представити найважливішу частину матеріалів відносно соціального захисту країни, що аналізується. Саме ця частина матеріалів покликана стати основою для поглибленої критики та, враховуючи це, надати авторські пропозиції, важливі для тлумачення законодавства власної країни [21, с. 14].

Порівняльно-правовий метод корисний для оптимізації національного соціального захисту, оскільки виявлення особливостей соціального захисту в тій чи іншій степені, а також визначення позитивних його ознак вказують на необхідність внесення відповідних трансформацій у соціальний захист України.

Тому, порівнюючи норми України в соціальній галузі з нормами інших країн, можливо виділити подібні та відмінні ознаки та усвідомити закономірності розвитку соціального захисту у світовій площині. Статистичний метод дає змогу одержати кількісні показники тих чи інших масово повторюваних досліджуваних явищ, описати їх складові, встановити їх взаємозв'язок, виявити різноманітні характеристики та характерні ознаки [45, с. 149].

Статистичний метод у дослідженні соціального захисту в Україні передбачає надання статистичних даних щодо обсягів виплат соціальної допомоги різним верствам населення. Відповідно, за рахунок статистичного методу можна проаналізувати співвідношення різних груп населення щодо одержання ними соціальних виплат від держави та, наприклад, порівняти стан цього року з минулим. Це дає змогу визначити графік скорочення та збільшення ресурсів, що спрямовуються на забезпечення належного рівня життя відповідних громадян.

Крім того, завдяки статистиці задається напрям подальшого розвитку соціального законодавства та відображається ефективність окремих

нормативно-правових актів. Отже, підсумовуючи сказане, можна резюмувати, що методологія наукових досліджень соціального захисту населення України здійснює такі важливі теоретичні та практичні функції:

1) формує науково обґрунтовані методи отримання наукових знань, що характеризують специфіку окремих аспектів соціального захисту України (для прикладу, його сучасне становище чи огляд розвитку цього законодавства за останні півстоліття на території України);

2) визначає взаємопов'язані елементи для досягнення мети наукового дослідження – розкриття певного напрямку дослідження соціального захисту (для прикладу, наукова інтерпретація соціального захисту за допомогою методу аналізу та висновку, діалектичного методу, формально-юридичного методу тощо);

3) сприяє одержанню обґрунтованої інформації про окреме явище соціального захисту з урахуванням наукових матеріалів інших науковців, а також використання правових положень діючого національного та іноземного законодавства;

4) дає можливість визначити наукову новизну, яка розкриває потенційну парадигму розвитку правової доктрини відносно теоретичного підґрунтя соціального захисту, а також вектор змін практики використання відповідних правових норм[78, с.102].

Тому для висвітлення наукових новинок та отримання необхідних знань щодо соціального захисту українців, які будуть важливими як для науки, так і для практичного використання, необхідно застосовувати методи комплексно. Наукова робота з широким колом методологічного інструментарію буде сприяти грамотному обґрунтуванню висновків та формуванню чітких пропозицій щодо покращення соціального захисту в Україні.

Сучасна система соціального захисту населення представляє собою вибудовану та взаємодіючу структуру, що включає органи державного управління, систему державних соціальних допомог населенню, основні показники соціального захисту населення та інші компоненти. У спектрі

дослідження даної теми доцільним є детальний аналіз сучасного стану системи соціального захисту населення, чому і присвячено наступний розділ.

Висновки до розділу 1

Соціальний захист є комплексом організаційних, юридичних та економічних заходів, спрямованих на забезпечення добробуту кожного громадянина за конкретних економічних умов.

Насамперед, соціальний захист є функціональною системою, тобто територіальною системою, яка реалізує соціальний захист, і, крім того, інституційною системою, яка забезпечує соціальний захист.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування направлене на застрахованих громадян, зокрема членів їх сімей та інших страхувальників і застрахованих. Застрахованою особою є фізична особа, яка бере участь у загальнообов'язковому соціальному страхуванні. Загалом, якщо інше не передбачає законодавство, страховою організацією загальнообов'язкового державного соціального страхування є роботодавець і страхувальник.

Нормативно-правове підґрунтя забезпечення соціального захисту населення можливо поділити на групи: 1) міжнародно-правові акти мають такі різновиди: глобальні (універсальні) та регіональні, особливо європейські; 2) закони, якими визначається суть і типи соціального захисту України; 3) нормативно-правова основа України, яка визначає державні соціальні блага громадян та механізм їх надання; 4) правова основа соціального захисту родин з дітьми; 5) нормативно-правове підґрунтя з питань соціального захисту інвалідів, житлових пілґ та ін.

Серед методів дослідження системи соціального захисту було виділено: діалектичний, аналізу та синтезу, дедукції та індукції, історико-правовий, системний, формально-правовий, порівняльно-юридичний, статистичний.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

2.1. Система державних соціальних допомог населенню

Сучасна соціальна політика визнається основним чинником у регулюванні забезпечення соціального рівня добробуту населення країн, які знаходяться у процесі розвитку.

Місцеве управління становлять структурні підрозділи Міністерства соціальної політики України.

У системі соціального захисту населення України існує розгалужена регіональна структура соціальних закладів та установ, які надають соціальні послуги різним верствам населення.

У всіх установах, які забезпечують подібні послуги, спостерігається складна ієрархічна структура, що охоплює регіональні заклади та мультидисциплінарні команди фахівців, таких як персонал соціальних служб, підприємства, організації та установи, а також волонтери. [19, с.75].

Проте для ефективного використання коштів необхідно удосконалити підходи до фінансового та організаційного управління, оскільки в нашій країні соціальна політика більше акцентується на цільовому фінансуванні соціальних бюджетних статей, аніж на наданні адресної допомоги конкретним категоріям населення.

Протягом періоду формування української державності система соціального захисту громадян помітно переформувалася, переходячи від пострадянської системи "порівняння" до європейської системи "диференціювання".

Проте, відповідно до деяких досліджень, в цьому напрямі відбулися переважно теоретичні зміни, особливо щодо методів залучення фінансування та механізмів реалізації соціальних виплат.

Україна стикається з потребою розширення зобов'язань у сфері виконання міжнародних соціальних стандартів, які передбачають диверсифікацію каналів надання соціальних виплат та передачу частини соціальних функцій від центрального уряду до домогосподарств та корпоративного сектору. Усі країни-члени Ради Європи вже ратифікували Європейську соціальну хартію, тоді як Україна підписала цей документ 7 травня 1996 року і лише за допомогою Закону України від 14 вересня 2006 року № 137V цей документ було ратифіковано.

Оскільки об'єктами та суб'єктами соціальної політики є державні інститути та населення країни, цілком обґрунтовано досліджувати комплексну систему соціального захисту як державного інституту опіки для мінімально захищених шарів населення.

Оскільки об'єктами та суб'єктами соціальної політики являються державні інститути та населення країни, то варто вивчати комплексну систему соціального захисту в якості державного інституту опіки мінімально захищених прошарків населення.

У відповідності із інституційною парадигмою “соціальний захист населення є відносинами між суспільством та соціально вразливими верствами соціуму щодо одержання ними економічних благ (соціальних виплат, допомог, компенсувань, пільг, податкових знижок та кредитів) для забезпечення наявних у державі соціальних стандартів завдяки діяльності відповідних інститутів (соціальне гарантування, соціальна стандартизація, соціальні нормативи, державні та громадські організації, фонди і установи, а також корпорації і міжнародні інституції)” [70].

Серед категорій громадян, які мають право на соціальний захист у нашій країні, виділяють (рис 2.1.)

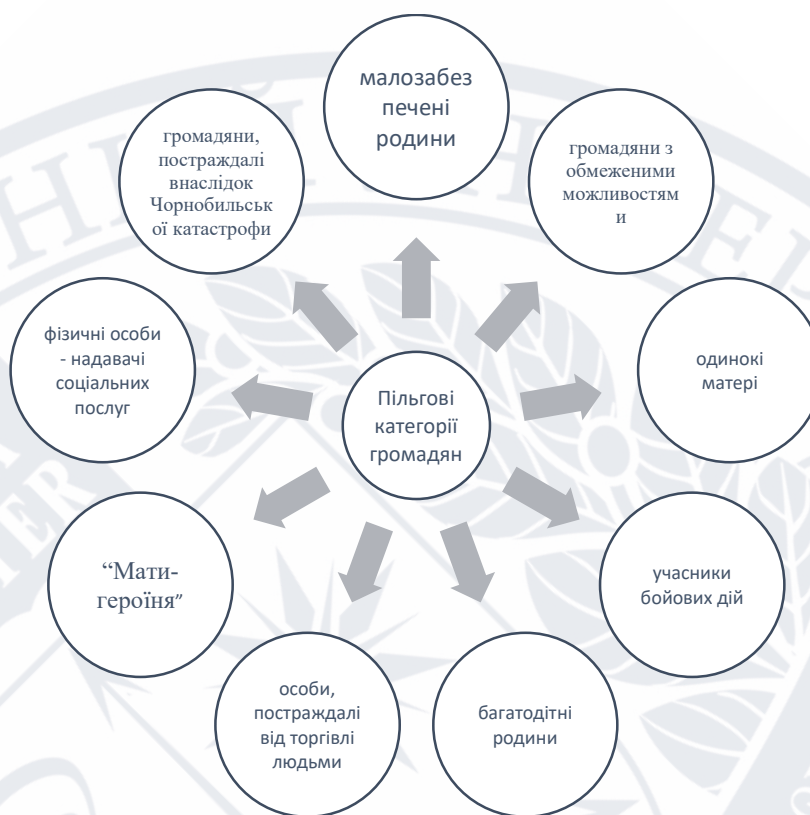

Рис.2.1.- Пільгові категорії громадян

Доцільно звернути увагу детальніше на перелічені вище категорії.

1. Матеріальну допомогу малозабезпеченим призначають, враховуючи загальний дохід родини, де всі члени постійно проживають в Україні та мають однакову адресу реєстрації. Для визначення статусу малозабезпеченості родини аналізується середній дохід всіх її членів за попередні шість місяців, що передують поданню заяви, порівняно з прожитковим мінімумом для відповідних категорій, до яких відносяться члени сім'ї. У розрахунках не враховується допомога на дітей, за якими встановлено опіку чи піклування. Цей вид допомоги можна отримати через портал iGov. Рішення здійснюється протягом десяти днів на півріччя.

2. Усіх постраждалих від Чорнобильської катастрофи ділять на 4 категорії та дітей (табл.2.1)

Таблиця 2.1 - Категорії постраждалих від Чорнобильської катастрофи

Категорія	Хто відноситься
1 категорія	Інваліди, які брали участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та постраждали від Чорнобильської катастрофи, відносно яких встановлено причинну взаємозалежність інвалідності з Чорнобильською катастрофою, та хворі, які зазнали впливу Чорнобильської катастрофи і страждають від променевої хвороби.
2 категорія	<p>«учасники ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, які працювали у зоні відчуження:</p> <ul style="list-style-type: none"> - з моменту аварії до 1 липня 1986 року – незалежно від чисельності робочих днів; - з 1 липня 1986 року по 31 грудня 1986 року – не менше 5 календарних днів; - у 1987 році – не менше 14 календарних днів, а також потерпілі внаслідок Чорнобильської катастрофи; - евакуйовані у 1986 році із зони відчуження (в тому числі особи, які під час евакуації знаходилися у стані внутрішньоутробного розвитку, по досягненню ними повноліття); - громадяни, які постійно мешкали у зоні безумовного (обов'язкового) відселення з часу аварії до приймання постанови щодо відселення» [9, с.102].
3 категорія	<p>«учасники ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, які працювали:</p> <ul style="list-style-type: none"> - у зоні відчуження з 1 липня 1986 року по 31 грудня 1986 року – від 1 до 5 календарних днів; - у зоні відчуження в 1987 році – від 1 до 14 календарних днів; - у зоні відчуження в 1988-1990 роках – не менше 30 календарних днів; - на діючих пунктах санітарного оброблення населення і дезактивування техніки чи їх будівництві – не менше 14 календарних днів у 1986 році, а також потерпілі від Чорнобильської катастрофи (не віднесені до категорії 2), які: <ul style="list-style-type: none"> - постійно мешкали на територіях зон безумовного (обов'язкового) та гарантованого добровільного відселення на дату аварії чи які станом на 1 січня 1993 року мешкали у зоні безумовного (обов'язкового) відселення не менше двох років, а на території зони гарантованого добровільного відселення – не менше трьох років та відселені або самостійно переселилися з цих територій; - постійно мешкають чи постійно працюють або навчаються у зонах безумовного (обов'язкового) та гарантованого добровільного відселення при умові, що вони станом на 1 січня 1993 року проживали чи відпрацювали або постійно навчалися у зоні безумовного (обов'язкового) відселення не менше двох років, а у зоні гарантованого добровільного відселення – не менше трьох років» [36, с.68].
4 категорія	Особи, які постійно проживають, працюють або навчаються на території зони посиленого радіоекологічного контролювання, при умові, що станом на 1 січня 1993 року вони проживали, працювали або навчалися в цій зоні принаймні чотири роки.

Особи, постраждалі від Чорнобильської катастрофи мають право звернутись до органів соціального захисту для одержання наступних виплат:

- одноразової компенсації учасникам ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС - інвалідам через Чорнобильську катастрофу;
- одноразової виплати компенсації дітям, які є інвалідами внаслідок Чорнобильської катастрофи;
- одноразової компенсації родинам, які втратили годувальника, який був учасником ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та помер внаслідок цієї катастрофи;
- річної допомоги на оздоровлення;
- компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування;
- компенсації вартості проїзду один раз на рік до будь-якого пункту України та назад, використовуючи автомобільний, повітряний, залізничний чи водний транспорт для осіб, які належать до категорій 1 та 2;
- щомісячної грошової допомоги у зв'язку з обмеженням вживання продуктів харчування місцевого виготовлення та особистого підсобного господарства;
- - компенсації 50 (25) відсотків вартості продуктів харчування, відповідно до медичних (фізіологічних) норм, визначених Міністерством охорони здоров'я України, для громадян, які віднесені до категорій 1 та 2;
- щомісячної фінансової допомоги батькам дітей, які постійно відвідують державні та комунальні дошкільні заклади освіти (за дні відвідування та невідвідування);
- щомісячної виплати для дітей шкільного віку;
- грошової компенсації для дітей, які не харчуються в навчальних закладах, розташованих на територіях радіоактивного забруднення, та дітей, які є інвалідами через Чорнобильську катастрофу і не харчуються в навчальних закладах, а також за всі дні, коли вони не відвідували ці заклади;
- грошового компенсування батькам дітей, які не відвідують дитячі дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади (включаючи тих, які не

перебувають в обліковому складі шкіл), якщо діти не перебувають на повному державному утриманні.

3. Непрацюючі фізичні особи, якими надаються соціальні послуги особам похилого віку, інвалідам, дітям-інвалідам, а також хворим, які не здатні до самообслуговування і потребують постійного стороннього підтримання допомоги (крім осіб, яких обслуговують соціальні служби) мають можливість отримувати щомісячні виплати за призначенням. «Фізичній особі, якою надаються соціальні послуги, гарантоване право одержання лише однієї компенсації не враховуючи чисельність обслуговуваних осіб, типів та обсягу послуг» [14, с.113].

4. Почесне звання України «Мати-героїня» присвоюють жінкам, які народили та виховали до восьми років п'ять і більше дітей, зокрема усиновлених у відповідності із чинним законодавством. Для отримання почесного звання "Мати-героїня" потрібно звернутися до органів місцевого самоврядування, які підготують та вислатимуть всю необхідну документацію (подання, нагородний лист, протоколи, свідоцтва про народження дітей і т. д.) для призначення даного звання за допомогою обласних державних адміністрацій у Секретаріат Президента. Після надання цього звання жінкам виплачується одноразова грошова допомога в десятикратному розмірі прожиткового мінімуму, що є визначеним для працездатних осіб. Цей вид допомоги доступний через портал iGov. Матерям-героїням також надається право звертатися за цією допомогою до органів соціального захисту.

Особа, яка стала жертвою торгівлі людьми, подає заяву в місцеву державну адміністрацію за місцем перебування, після чого проходить співбесіду. За результатами цієї співбесіди видаватиметься довідка про визнання статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми. Після отримання цього статусу можна подати на матеріальну допомогу.

Для цього особа або законний представник дитини, яка стала жертвою торгівлі людьми і розлучилася із сім'єю, або недієздатної особи подає в органи соціального захисту населення за місцем проживання зазначеної особи

наступні документи: «заява; копія довідки щодо встановлення статусу особи, постраждалої від торгівлі людьми; копія документа, яким посвідчується особа; копія документа, яким підтверджується непрацездатність особи (у ситуації потреби)» [28, с.106].

Поміж усіх видів допомоги на дітей і підтримки для малозабезпечених сімей законодавство також передбачає спеціальні пільги для багатодітних родин. Багатодітні сім'ї визнаються як ті, в яких чоловік і дружина, перебуваючи в зареєстрованому шлюбі, спільно проживають та виховують трьох чи більше дітей. Через портал iGov багатодітні сім'ї можуть скористатися наступними послугами:

- отримання копії посвідчення багатодітної родини та дитини з такої родини у випадку його втрати.
- продовження терміну дії посвідчення багатодітної родини у ситуації навчання дитини на денній формі після 18-річного віку;
- вклеювання фото у посвідчення дитини з багатодітної родини у зв'язку з досягненням 14-річного віку;
- подовження терміну дії посвідчень багатодітної родини у зв'язку з народженням дитини;
- видача висновку, що по місцю реєстрації батька чи матері не було видачі посвідчень батьків та дітей з багатодітних родин;
- видача посвідчень батьків та дітей з багатодітних родин;
- визначення статусу батьків та дітей з багатодітних родин (видача відповідних посвідчень);
- видача висновку щодо участі в Єдиному банку даних багатодітних родин;
- фіксування змін у єдиному банку даних багатодітних сімей;
- виключення з єдиного банку даних багатодітних родин.

3. Згідно із Законом України "Щодо статусу ветеранів війни та гарантій їх соціального захисту", учасниками бойових дій вважаються особи, які брали участь у виконанні бойових завдань з метою захисту Батьківщини, будучи

членами військових підрозділів, об'єднань різних типів та родів Збройних Сил в час воєнного конфлікту, в партизанських загонах і підпіллях, а також інших формуваннях як у час війни, так і у мирний період. Пізніше внесено зміни до закону, відповідно до яких військовим, які брали участь в Операції об'єднаних сил (ООС), було прирівняно до учасників бойових дій. Таким чином, вони мають право на пільги, передбачені для учасників бойових дій. [56, с.142].

До соціальних виплат для військовослужбовців відносяться:

1) виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності в сумі 100 відсотків середньої заробітної плати без врахування стажу роботи.

2) учасникам бойових дій, якими втрачено працездатність, виплати зростають в розмірі 25 відсотків прожиткового мінімуму (пенсії, щомісячне довічне грошове утримання чи ДСД, яку виплачують замість пенсії).

3) Кожного року до 5 травня учасникам бойових дій автоматично виплачується разова грошова допомога у розмірі, який визначається Кабінетом Міністрів України. Орган соціального захисту населення по місцю проживання отримувача забезпечує цю виплату, і для отримання не потрібно надавати жодних документів. Списки учасників бойових дій формуються спільно органами соціального захисту населення та установами, де ветерани війни перебувають на обліку.

3)

4) Інвалідам війни та учасникам бойових дій, які отримують пенсійні виплати нижчі встановленого рівня, автоматично надається державна адресна допомога щомісячно до розміру, який відповідає встановленим нормам. [75, с.133].

Одноразову грошову допомогу, призначену членам родини, батькам та утриманцям загиблого військовослужбовця, розподіляють обласні військові комісаріати рівними частинами, та перераховують на банківські рахунки.

Внаслідок складної ієрархії інститутів соціального захисту населення доволі проблематично прослідкувати за джерелами фінансування соціальних статей витрат як на державній, так і на місцевій (територіальній) площині.

Згідно зі статистичними даними, соціальна сфера в Україні стикається з недофінансуванням через відсутність належного бюджетного фінансування. Варто, щоб уряд встановив державні мінімальні стандарти, які закріплять показники якості та обсягу надання соціальних послуг населенню, нижче яких вони не повинні опускатися.

2.2. Оцінка основних показників соціального захисту населення в Україні

При розбудові державності та розвитку ринкових відносин в Україні стає належним забезпечення гарантій соціального захисту всіх верств населення, зокрема, пільгових категорій громадян.

Зростає потреба в ефективному соціальному захисті, спричиненому зниженням рівня добробуту населення під час економічного та соціального трансформування при переході до ринкової моделі розвитку суспільства, коли значна кількість населення країни перебуває на межі виживання. Збільшується соціальна та майнова диференціація, що визначається різницею в спроможностях задовольняти основні соціальні потреби населення.

Зостаються стабільно низькі рівень та якість життя. Зауважмо, що «останніми роками зросла практично у два рази чисельність пенсіонерів по віку, бездомних і бідних, чи вимагається від держави забезпечування соціальних гарантій та організування результативного соціального підтримання даних прошарків» [90].

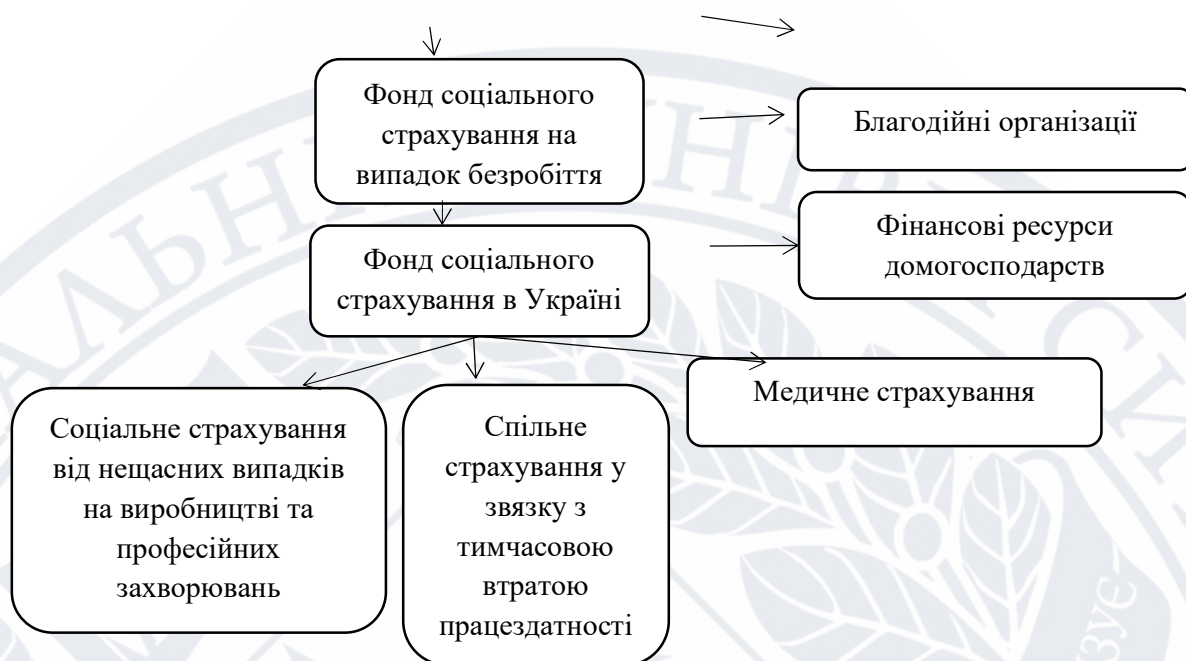
Вагому роль у системі державного соціального захисту по праву отримала соціальна допомога.

Це виявляється у державній турботі про громадян, яким необхідна підтримка та допомога, враховуючи їхній вік, стан здоров'я, особливе становище та фінансову обмеженість. Відтак, соціальна допомога покликана

поліпшити матеріальне становище людей, незалежно від їхньої трудової діяльності. У сфері соціального захисту в Україні це досягається через:

- забезпечення матеріального становища економічно активного населення (зокрема за допомогою соціального страхування);
- пенсійне забезпечення;
- надання соціальної допомоги найвразливішим верствам;
- надання матеріальної допомоги сім'ям з дітьми;
- компенсацій, індексації та пілг для населення;
- соціального обслуговування та інших заходів. Отже, соціальний захист здійснюється за рахунок соціального забезпечення та соціальної допомоги. На малюнку 2.1 представлено інституційно-функціональну систему фінансового забезпечення соціального захисту населення в Україні.

Мал.2.1. «Інституційно-функціональна система фінансового забезпечення соціального захисту населення в Україні» [49, с.155]

Фінансове забезпечення соціального захисту громадян в Україні визначається багатоканальною структурою, що формується за участю коштів державних та місцевих бюджетів, державних та недержавних соціальних фондів, підприємств різних форм власності та благодійних фондів. Ця структура реалізується через перерозподіл частини вартості валового внутрішнього продукту, ґрунтуючись на принципах соціальної солідарності, що передбачає взаємодопомогу між усіма учасниками системи соціального захисту. Такий механізм передбачає перерозподіл фінансових ресурсів між різними соціально-економічними та соціально-демографічними групами населення.

Доцільно розділити три складники соціальної солідарності:

1) забезпечення сукупністю різних ризиків при однакових стартових страхових внесках (саме тут наявний зв'язок із правилом перерозподілу принципу соціального страхування);

2) передбачення інтертемпорального (міжчасового) перерозподілу. Йдеться щодо договору поколінь, відповідно до якого відбувається

перерозподілення доходів від працездатних молодих до непрацездатних громадян похилого віку;

3) соціальна солідарність є підґрунтям інтерперсонального (міжособистісного) перерозподілення. В такій ситуації перерозподіл доходів провадиться:

- між багатими й бідними соціальними верствами;
- між застрахованими суб'єктами;
- між учасниками системи соціального захисту, що є застрахованими й незастрахованими.

Головний перелік передумов для появи права на соціальний захист наведено в Конституції України, в першу чергу статтею 46 гарантується громадянам «право на соціальний захист, яким включається право на забезпечення їх у ситуації повного, часткового чи тимчасового втрачання працездатності, годувальника, безробітності з обставинами, що не залежать від них, у старості та в інших, законодавчо передбачених, ситуаціях, [44, с.57].

Це право гарантує загальнообов'язкове державне соціальне страхування завдяки громадським, підприємницьким, організаційним внескам, бюджетним та іншим джерелам фінансування; створення структури державних, комунальних і приватних установ для обслуговування осіб, які не можуть працювати. За умов ринкової економіки головними видами розвитку інституту соціального захисту населення, кожною з яких передбачається власна методика та джерела фінансового забезпечення, є: соціальне забезпечення, соціальне страхування, соціальна допомога.

Соціальним забезпеченням передбачається надання соціальної протекції визначеним верствам населення (державним службовцям, військовим, дітям-сиротам). Фінансове забезпечення таких соціальних видатків провадиться завдяки податковим надходженням до бюджету. На базі цього фінансується державна соціальна політика, зокрема програми у сфері охорони здоров'я, середньої та вищої освіти. Соціальним страхуванням передбачається матеріальне забезпечення економічно активного населення та пенсійне

забезпечування. Фінансове забезпечення механізмів соціального захисту у системі соціального страхування провадиться завдяки страховим внескам членів страхового об'єднання, які при наступанні страхової ситуації одержують страхові виплати. Фінансове забезпечення виплат по соціальному страхуванню також можуть частково здійснювати завдяки державним дотаціям чи кредитам[93, с.12].

Соціальний захист і соціальна справедливість забезпечує вільний доступ громадян до системи соціального страхування (відмінно від добровільного страхування), невраховуючи наявні у них соціальні ризики (похилий вік, хронічні хвороби, інвалідизація тощо) і ступеня вірогідності даних ризиків. Цим надається соціальному страхуванню суспільна значимість та обумовлюється обов'язковість участі громадян у даній системі. Соціальною допомогою передбачаються різні типи соціальних виплат, дотацій, пільг, субсидій для поліпшення стану визначених соціальних верств населення завдяки соціальних програмах та забезпеченні діяльності мережі відповідних соціальних закладів. Люди, які потрапили в скрутне становище і не можуть самостійно з ним впоратися, можуть звернутись за допомогою у відповідні інстанції і розраховувати на соціальний захист в об'ємі, необхідному для подолання проблем, чим було зумовлене звернення за допомогою.

Подібно, як і у ситуації провадження соціального забезпечення, соціальною допомогою передбачається фінансове забезпечування соціальних видатків завдяки податковим надходженням до бюджету. Варто додати, що питання щодо надання соціальної допомоги розглядають індивідуально, у відповідності із чинним законодавством і відносно людей, що в силу ряду обставин помітно зменшили рівень власного життя. У повному обсязі методи фінансового забезпечення в нашій державі можуть бути реалізовані завдяки трьом основним формам соціального захисту: соціальному страхуванню, соціальному забезпеченню та соціальній допомозі.

Сам процес фінансового забезпечення може умовно бути поділений на дві стадії:

- 1) формування фінансових ресурсів;
- 2) застосування фінансових ресурсів.

Кожна стадія характеризується сукупністю визначених складових. Головним джерелом фінансових ресурсів у соціальному захисті є ВВП, під час розподілу та перерозподілу якого формується первинна та вторинна частина доходів інституційних секторів економіки, частина яких завдяки сплаті податків та соціальних внесків (обов'язкових чи добровільних) направляється на поповнення централізованих та децентралізованих фондів фінансових ресурсів[21, с.13].

Дані джерела можуть бути об'єднані у три великі класи:

- 1) централізовані фонди державного походження (державний та місцевий бюджет, а також сукупність соціальних фондів, включених до їх структури);
- 2) децентралізовані фонди державного походження;
- 3) соціальні фонди недержавного походження (добровільні підприємницькі, громадські, державні внески).

Очевидно, що поточний розмір мінімальної заробітної плати не може відповідати очікуванням працівників та їх сімей. У таких умовах зарплата втрачає свою мотиваційну роль у забезпеченні відновлення працездатності робочої сили та стимулюванні до праці.

До того ж зі зростання мінімальної заробітної плати населення України прослідковуються трансформації соціального забезпечення пенсіонерів. Для більш детального аналізування розглянуто динаміку за 2019-2020 роки. (табл.2.1).

Таблиця 2.1. - Динаміка пенсійних виплат за 2020-2022 роки[100]

Показник	2020	2021	2022	=/-
Всього доходів, в тому числі:	434957,1	466125,6	511818,8	76861.7
1. Власні доходи Пенсійного фонду України, в тому числі:	241753,8	281753,5	334185,7	92431.9
кошти, спрямовані на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, в розмірі єдиного внеску.	207902,5	254509,3	301433,1	93530.6

– за рахунок коштів державного бюджету України для певних категорій застрахованих осіб та компенсації недоотриманої суми коштів внаслідок застосування розміру єдиного внеску.	28359,7	21543,9	26420,9	-1938,8
інші доходи, які адмініструє Пенсійний фонд України	5491,6	5700,3	6331,7	840,1
2. Кошти Державного бюджету України на фінансування пенсійних програм та інших запланованих виплат	193203,3	184372,1	177580,9	-15622,4
Всього видатків, в тому числі:	435942,3	479343,3	520933,4	84991,1
пенсійні виплати за рахунок власних коштів Пенсійного фонду	303106,0	329500,9	334012,6	30906,6
пенсійні виплати за рахунок коштів державного бюджету	121500,9	146240,2	181070,9	59570
видатки з коштів Державного бюджету України на виплату пільг і житлових субсидій	10835,4	3056,0	5214,9	-5620,5
видатки з коштів Державного бюджету України на виплату допомоги ветеранам війни і жертвам нацистських переслідувань	500,0	546,2	635,0	135

Отже, проаналізувавши таблицю 2.1, можна побачити, що загальні доходи бюджету Пенсійного фонду України в 2022 році становили 620390,2 млн грн (без урахування залишку на початок року). Порівняно з даними 2021 року загальні доходи фонду зросли, протягом року на 108571,4 млн грн, або на 21,2 %. На кінець 2022 року, власні доходи Пенсійного фонду України становили 403573,9 млн грн. Фактичні власні доходи перевищили плановий показник на 17452 млн грн або 104,5%.

Водночас за 2022 рік власні доходи фонду зросли, у порівнянні з 2021 роком на 69388,2 млн грн, або на 20,9 %. У 2022 році з Державного бюджету України виділено асигнувань Пенсійному фонду України на загальну суму 216816,3 млн грн. До бюджету Пенсійного фонду України за 2021 рік з усіх джерел фінансування надійшло 511818,8 млн грн, з яких власні доходи склали 334185,7 млн грн, що на 45693,2 млн грн більше порівняно з 2020 роком. З Державного бюджету України на фінансування пенсійних та інших запланованих виплат надійшло 177580,9 млн грн.

Таким чином, в Україні у відповідності із чинним законодавством пільги надають по категоріальному принципу, тобто громадяни одержують їх відповідно до приналежності до того чи іншого пільгового класу. Водночас не враховують доходи і матеріальний добробут пільговиків та їх родин, адже пільги даним категоріям надають без попереднього аналізу рівня їх доходів чи засобів існування, а сума пільг визначається в залежності від категорії одержувача.

Як наслідок, частина осіб, якими отримується соціальна допомога, серед тих, хто не відноситься до числа бідних по критерію поточних доходів, навіть перевищує чисельність одержувачів серед бідних. Левова частка пільг та допомоги виділяються домогосподарствам із середнім доходом, більшим прожиткового мінімуму. Окремі категорії громадян одержують пільги по багатьох підставах за тривалий період часу без оцінювання необхідності в них. Розміри допомоги, яку одержують «бідні» та «небідні», практично не розрізняються між собою.

Так як пільги в більшості випадків надають не враховуючи дохід та їх необхідність, вони не забезпечують бідним прожитковий мінімум. Загострюється проблема ще й того, що доступ до пільг у державі дуже нерівномірний: так, часткою міських сімей, яка користується пільгами на оплату транспортних послуг, втричі перевищується аналогічний показник для сільського населення (12,6% та 30,9%). Вагома чисельність пільгових категорій осіб зумовила те, що практично третина населення України охоплюється системою пільг. Відповідно до 83-ох законодавчих актів право на пільги надане 19,5 млн громадян, що формує біля третини населення України.

Основні групи громадян, які мають гарантовані пільги, становлять:

- Ветерани праці (приблизно 4,9 мільйона осіб), з них особи з особливими трудовими заслугами перед батьківщиною (1,1 тис.);
- Ветерани війни (приблизно 3,3 мільйона осіб);

- Особи, що постраждали під час Чорнобильської катастрофи (приблизно 2,1 мільйона);
- Діти війни (6,7 мільйона);
- Особи, які мають гарантоване право на пільги за професійною (службовою) ознакою (приблизно 1,3 мільйона);
- Учасники АТО та Революції Гідності (5,4 мільйона);
- Пенсіонери за віком (10,6 мільйона) [20].

Варто відзначити, що одна особа може мати кілька статусів, які надають право на пільги, доплати, преференції, допомогу тощо. Загалом в населення наразі близько 36 мільйонів таких посвідчень. [28, с.58].

З початку 2021 року внаслідок децентралізації трансформуються підходи відносно реалізування жителями територіальних громад права на соціальний захист.

Так, з 1 січня 2021 року усі звернення щодо призначення різних типів соціальної допомоги, пільг, субсидій та компенсувань громадянам надається право подання через «фронт-офіси» територіальних громад, якими своєю чергою забезпечується їх передання до органів соціального захисту населення районних державних адміністрацій. Виключення складають тільки документи, що надсилають поштою чи подаються в електронному виді.

Для здійснення даної функції у структурі виконавчого органу територіальної громади повинен бути сформований структурний підрозділ з питань соціального захисту населення чи визначені відповідні уповноважені посадові особи[21, с.33].

Не менш вагомими функціями територіальної громади є також здійснення повноважень у галузі протекції прав дитини та організації надання соціальних послуг жителям громади. Наведена проблематика потребує особливої уваги під час укрупнення районів, ліквідування окремих районних державних адміністрацій та трансформацій бюджетного законодавства.

Для забезпечування єдиного методологічного підходу до здійснення повноважень відносно соціального захисту населення та захисту прав дітей

територіальними громадами Міністерство соціальної політики розробило і затвердило Методичні рекомендації відносно організування та забезпечення діяльності територіальної громади у галузях соціального захисту населення та захисту прав дітей, які затверджено в наказі Мінсоцполітики від 30.12.2020 № 868

2.3. Аналіз впливу соціального захисту на підтримку доходів вразливих верств населення

Для забезпечення стійкості та успішності української державності та підтримки розвитку ринкових відносин важливо впроваджувати гарантовані соціальні заходи для всіх верств населення України, зокрема для осіб із пільговим статусом. Стає вагомою потребою ефективний соціальний захист, особливо в умовах погіршення добробуту населення під час соціально-економічної трансформації під час переходу до ринкового суспільного розвитку, коли значна кількість осіб опиняється на межі виживання.

Наслідком цього є зростання соціальної та майнової диференціації, яка породжує різницю в можливостях задоволення основних соціальних потреб населення. Низькі рівні та якість життя залишаються стабільними. Останніми роками практично подвоїлася кількість пенсіонерів за віком, бездомних і бідних, що вимагає від держави надання соціальних гарантій та розвитку результативних соціальних програм для цих категорій населення [59].

Отримувачами соціальних виплат є особи або родини, які відносяться до уразливих категорій населення або опинилися в складних життєвих обставинах і мають право на соціальні виплати.

Уразливі групи населення – це люди або родини, які мають найвищий ризик опинитися в складних життєвих умовах через негативний вплив зовнішніх або внутрішніх факторів.

Складні життєві обставини – це ті, що негативно впливають на життя, здоров'я та розвиток особи, функціонування родини, і які не можуть бути подолані самотійно особою чи сім'єю.

Фактори, які можуть призвести до складних життєвих обставин:

- Похилий вік;
- Часткове або повне обмеження фізичної активності, пам'яті;
- Невиліковні захворювання;
- Хвороби, що вимагають тривалого лікування;
- Психічні та поведінкові розлади, включаючи вплив психоактивних речовин;
- Інвалідність;
- Бездомність або відсутність стабільної роботи;
- Низький рівень доходів;
- Розлади поведінки у дітей внаслідок розлучення батьків;
- Відмова від виконання батьківських обов'язків або заміни їх іншими особами;
- Втрата соціальних зв'язків, зокрема в умовах обмеження свободи;
- Насильство над дітьми;
- Гендерне насильство;
- Домашнє насильство;
- Торгівля людьми;
- Збитки від пожежі, стихійних лих, катастроф, військових дій, терористичних актів, збройних конфліктів, тимчасової окупації. [60].

Дія Закону України "Про соціальні послуги" розповсюджується на громадян України, а також на іноземців та осіб без громадянства, які законно проживають на території України, зокрема на тих, на кого поширюється Закон України "Про біженців та осіб, які користуються додатковим або тимчасовим захистом", та які відносяться до незахищених верств населення або знаходяться у складних життєвих обставинах (згідно зі статтею 5 Закону України "Про соціальні послуги").

Важливою складовою механізму державного соціального захисту є соціальна допомога. Це виявляється у громадській турботі про громадян, які потребують підтримки та допомоги через вік, хвороби, особливе становище

або низький рівень забезпечення. Таким чином, завданням соціальної допомоги є поліпшення матеріального становища людей, незалежно від їх трудової діяльності.

Ефективне функціонування системи соціального захисту для підтримки доходів вразливих верств населення передбачає баланс між необхідністю у фінансових ресурсах та наявними доходами. Основні фактори, що впливають на потребу у фінансових ресурсах для соціального захисту населення, представлені на рис. 2.2. Незважаючи на велику кількість чинників, що впливають непрямо чи безпосередньо на фінансове забезпечення, найбільший вплив на потребу у фінансових ресурсах має кількість та обсяг соціальних трансфертів, які існують у системі соціального захисту.

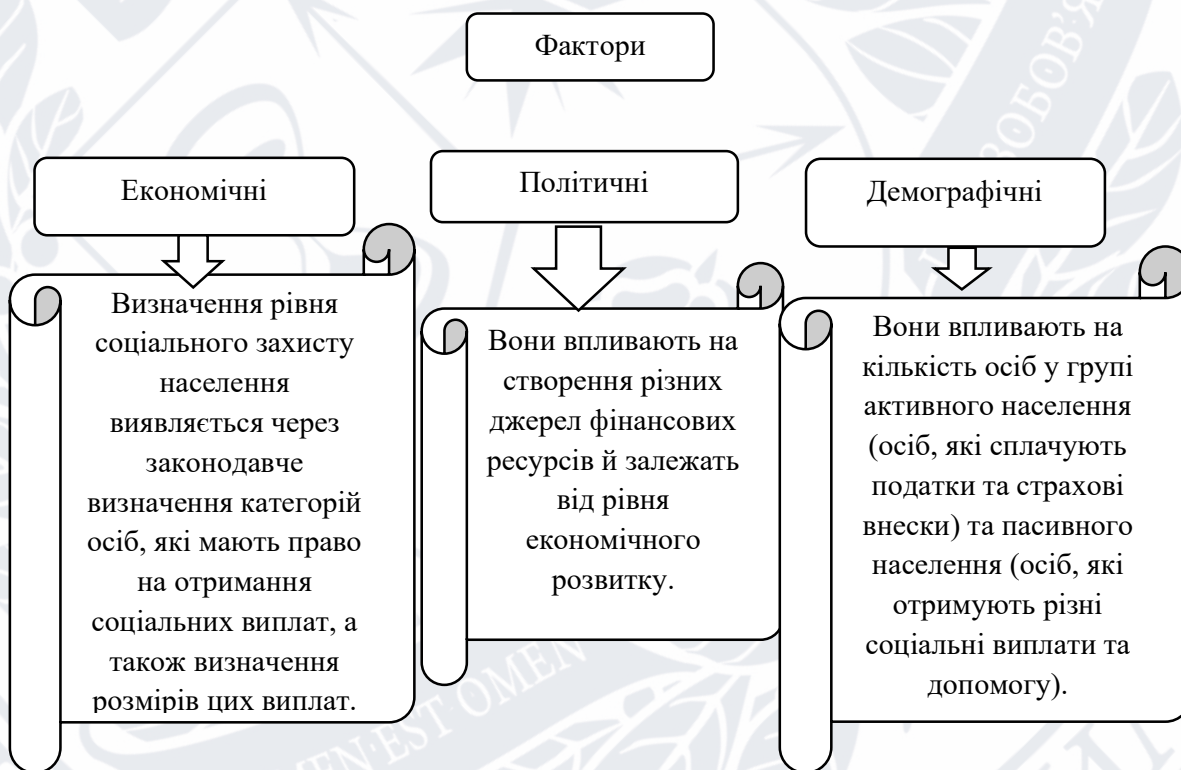

Рис.2.2. «Основні фактори, які впливають на потребу у фінансових ресурсах для соціального захисту населення»

Джерело: сформовано автором на основі [18, с.240]

Соціальні трансферти надаються через різні програми соціального захисту населення. Останнім часом в багатьох країнах, включаючи Україну,

спостерігається зниження рівня соціальної ролі держави, що обумовлено, передусім, кризою державних фінансів. Відзначається зменшення обсягів державних соціальних програм або скорочення їх фінансування. Значну роль в цьому контексті відіграє соціальне страхування, зокрема, недержавне. У такому контексті повноцінне фінансування соціального захисту можливе лише за умови збалансованого розвитку всіх сфер соціального захисту, і важливо детально враховувати рівень соціального захисту для українського населення.

З допомогою коштів, які надходять від системи соціального страхування, покращується благополуччя значної кількості громадян після завершення ними активної трудової кар'єри, а також у випадках реалізації соціальних ризиків, що можуть призвести до тимчасової чи постійної втрати працездатності. Першим рівнем соціального захисту, який закріплений законодавством України, є мінімальний розмір оплати праці. Фактично його величина далека від прожиткового мінімуму і ледь забезпечує фізичне виживання [63]. Малюнок 2.3 ілюструє динаміку змін мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму в період з 2012 по 2021 рік.

Мал.2.3. «Співвідношення між мінімальним рівнем оплати праці та прожитковим мінімумом для працездатних осіб в Україні, поквартально з 2012 по 2021 рр.»

Джерело: сформовано автором на основі [95, 99]

Очевидно, що поточний розмір мінімальної зарплати недостатній для задоволення потреб працівників та їхніх родин. У таких умовах зарплатна винагорода втрачає свою мотиваційну функцію, пов'язану з підтримкою робочої сили та стимулюванням до праці.

Система соціального захисту в Україні забезпечується шляхом:

- забезпечення матеріальної підтримки економічно активного населення (завдяки соціальному страхуванню);
- забезпечення пенсійного фонду;
- надання соціальної допомоги найбільш вразливим верствам;
- надання матеріальної допомоги сім'ям з дітьми;
- компенсації, індексації та надання пільг громадянам;
- реалізації соціального обслуговування та інші види допомоги.

Найширший сегмент серед уразливих верств населення в нашій країні - це пенсіонери. У березні 2022 року перерахунок своїх пенсій отримали понад 10 мільйонів пенсіонерів. Збільшення пенсій було здійснено завдяки кільком чинникам:

- Зростання середньої заробітної плати, яка враховується при розрахунку страхових пенсій, на 14 відсотків.
- Підвищення пенсій, які не змінюються відповідно до частини 2 статті 42 Закону 1058, на 135 гривень.
- Для 524,1 тисяч осіб базові суми військових пенсій зросли на 14 відсотків (без урахування підвищень та надбавок, які збільшуються враховуючи прожитковий мінімум), середній розмір підвищення для них склав 700 гривень.
- Щомісячні компенсаційні пенсійні виплати пенсіонерам (500 гривень для осіб старше 80 років буде збільшено до 570 гривень, 400 гривень для осіб віком 75-80 років буде збільшено до 456 гривень).
- Підвищення мінімального розміру пенсій по інвалідності внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС та втрати годувальника [50, с.133].

Було введено додаткові виплати до пенсій для конкретних груп громадян. Зокрема, встановлено розмір доплати до мінімальної пенсії (з урахуванням інших надбавок та підвищень) для інвалідів 1 групи та пенсіонерів віком 60-65 років з повним страховим стажем (30/35 років) з 2200 гривень до 2300 гривень. У випадку, якщо після усіх збільшень розмір пенсії для непрацюючих пенсіонерів не досягає 2100 гривень, здійснюється доплата у вказаному розмірі.

Також зросла державна соціальна допомога інвалідам та особам, які не мають права на пенсію, до 2100 гривень. Слід відзначити, що раніше урядом було встановлено мінімальний розмір пенсії для осіб старше 80 років зі страховим стажем 25 років для чоловіків і 20 років для жінок у розмірі 2600 гривень, а також для осіб віком від 75 до 80 років зі страховим стажем 25 років для чоловіків і 20 років для жінок у розмірі 2500 гривень.

Допомога на кожну дитину, яку виховують у багатодітній родині, зросла на 400 гривень, збільшившись з 1700 до 2100 гривень. Починаючи з квітня, пенсії працюючих пенсіонерів були перераховані, а зміни в порядку виплати одноразової грошової допомоги були враховані у підвищених пенсіях, які були виплачені у червні.

Для працюючих пенсіонерів, чия пенсія відповідала прожитковому мінімуму, з липня проведено перерахунок, і розмір пенсії підвищено з 1934 гривень до 2027 гривень, а з грудня — до 2093 гривень. [65].

З початку жовтня 2022 року відповідно до ініціативи Президента України щодо підвищення доходів пенсіонерів були додані особи віком від 70 років, які отримують виплату в розмірі 300 гривень. Загалом ця програма охоплює 4 мільйони пенсіонерів, які мають вік старше 70 років.

Станом на жовтень 2022 року визначено наступне:

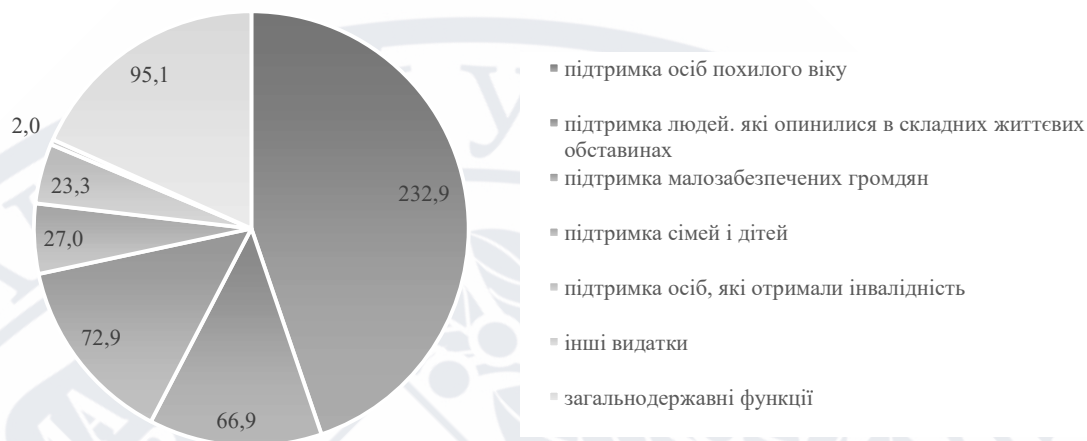
- мінімальний розмір пенсії складає 3000 гривень для осіб старше 70 років за наявності повного страхового стажу (30/35 років для жінок/чоловіків);
- мінімальна пенсійна виплата для осіб старших 70 років із меншим страховим стажем пропорційно менше 3000 гривень. Одночасно для

пенсіонерів віком 70-80 років із стажем 20/25 років для жінок/чоловіків ця сума становить не менше 2500 гривень, а для тих, хто старше 80 років із стажем 20/25 років — не менше 2600 гривень..

Починаючи з грудня 2022 року, мінімальна пенсійна виплата для непрацюючих пенсіонерів була підвищена до 2500 гривень. Це стосується тих, чий страховий стаж у березні 2022 року визначав мінімальну пенсійну виплату у розмірі 2300 гривень із загальним страховим стажем (30/35 років для жінок/чоловіків).

Прогнози щодо покращення рівня соціального захисту населення у 2023 році визначені приблизно. Серед основних пріоритетів соціальної політики на 2023 рік визначено наступне: підвищення соціальних стандартів (очікується зростання на 5,4% до 2022 року); неперервне фінансування виплат для категорій громадян, для яких державні виплати є значущим джерелом доходу, зокрема пенсіонерів; підтримка осіб, які опинилися в складних життєвих обставинах; активна допомога громадянам, що найбільше постраждали від військової агресії, таких як інваліди, діти-сироти, одинокі пенсіонери, що потребують постійного догляду; ветерани політичних об'єднань; інформатизація соціальної сфери з метою впровадження єдиного інформаційного механізму для всіх соціальних витрат.

Так, сума в 66,8 мільярдів гривень була призначена на програму підтримки осіб, які опинилися в складних життєвих обставинах, таких як учасники ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, інваліди, а також ті, хто не має права на пенсію та інші категорії. Загальний обсяг витрат на цю програму за підсумками 2023 року планується в сумі 405,2 мільярди гривень (мал. 2.5):

Мал. 2.5 «Планові видатки вразливим верствам населення у 2023 році (за даними Мінсоц політики)»

Джерело: сформовано автором на основі [81, с.189]

Сума в 72,9 мільярда гривень передбачена для програми підтримки громадян з низьким рівнем достатку, при цьому 37,9 мільярда гривень призначено на субсидії та пільги, 19,4 мільярда гривень на надання житлової допомоги інвалідам та тим, хто доглядає за ними, і 15,5 мільярда гривень на виплати малозабезпеченим родинам. Бюджет для соціального захисту сім'ї та дітей, включаючи виплати при народженні, усиновленні, для дітей-сиріт, та "паунок малюка" інші, на 2023 рік складає 27,3 мільярда гривень. Бюджет Пенсійного фонду України на 2023 рік складає 590,1 мільярда гривень, із них 232,9 мільярда гривень надходять з державного бюджету [87].

Отже, в теперішніх умовах економічної нестабільності, особливо під час політико-економічної нестабільності, виникає крайня необхідність забезпечення захисту найбільш незахищеним громадянам.

Основною метою соціального захисту є створення матеріальних та моральних умов для всіх членів цієї соціальної групи. Проте, навіть при підвищенні пенсійних виплат чи допомоги для родин з дітьми, їхнє фінансове та матеріальне становище залишається незадовільним і недостатнім. Наприклад, при збільшенні вартості споживчого кошика на 500 гривень, до пенсійних виплат лише додається 98 гривень.

Таким чином, сучасні умови економіко-соціального розвитку нашої держави вимагають значущих соціальних реформ, особливо в області фінансування соціальної сфери, яка безперечно є однією з найактуальніших національних пріоритетів сучасної бюджетної політики України.

Висновки до розділу 2

Надання соціальних послуг в громадах вийшло на якісно новий рівень із започаткуванням роботи ЦНАПів, однак працівники даної сфери працюють у важких умовах при недостатньому фінансуванні, великій завантаженості та низькій оплаті праці, що потребує негайного вирішення з боку держави.

До пільгових категорій громадян, що потребують неодмінного соціального захисту у нашій країні відносять: малозабезпечені родини; громадяни, постраждалі внаслідок Чорнобильської катастрофи; фізичні особи, якими надаються соціальні послуги; жінки, які мають звання України «Мати-героїня»; особи, постраждалі від торгівлі людьми; багатодітні родини; учасники бойових дій; самотні матері; громадяни з обмеженими можливостями.

Загальні доходи бюджету Пенсійного фонду України в 2022 році становили 620390,2 млн грн (без урахування залишку на початок року). Порівняно з даними 2021 року загальні доходи фонду зросли, протягом року на 108571,4 млн грн, або на 21,2 %. На кінець 2022 року, власні доходи Пенсійного фонду України становили 403573,9 млн грн. Фактичні власні доходи перевищили плановий показник на 17452 млн грн або 104,5%.

Водночас за 2022 рік власні доходи фонду зросли, у порівнянні з 2021 роком на 69388,2 млн грн, або на 20,9 %. У 2022 році з Державного бюджету України виділено асигнувань Пенсійному фонду України на загальну суму 216816,3 млн грн. До бюджету Пенсійного фонду України за 2021 рік з усіх джерел фінансування надійшло 511818,8 млн грн, з яких власні доходи склали 334185,7 млн грн, що на 45693,2 млн грн більше порівняно з 2020 роком. З

Державного бюджету України на фінансування пенсійних та інших запланованих виплат надійшло 177580,9 млн грн.

Збільшується необхідність в ефективному соціальному захисті, обумовленому погіршенням благополуччя населення в умовах економічних і соціальних змін при переході до суспільного ринкового розвитку. Цей перехід супроводжується збільшенням числа людей, які опиняються на межі виживання. Також наростає соціальна та майнова нерівність, що призводить до різниці у спроможностях задовольнити основні соціальні потреби населення. Рівень та якість життя залишаються стабільно низькими.

Основною метою соціального захисту є створення матеріального та морального підґрунтя для всіх представників цієї соціальної групи. Проте, навіть за умови підвищення пенсійних виплат чи допомог для родин з дітьми, їхнє фінансове становище залишається незадовільним і недостатнім.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

3.1. Передумови формування системи соціального захисту в Україні

Початки соціального захисту і соціальної підтримки пов'язані з виникненням перших держав на Стародавньому Близькому Сході (Стародавній Єгипет, Вавилон, Індія, Китай) і в античності (Стародавні Греція і Рим). Наприклад, у «законах» вавилонського царя Хаммурапі (1792-1750 рр. до н. е.) деякі статті були присвячені соціальному захисту воїнів і членів їх сімей. Крім того, держава взяла на себе відповідальність за звільнення полонених військових.

Певну соціальну підтримку з державного боку отримували чиновники Стародавньої Греції та Риму, а також римські легіонери, які отримували землю після проходження військової служби. Заможні верстви населення Риму організовували «хліб і розваги» для бідних громадян, щоб отримати голоси. Крім того, територіальні громади сіл і міст багатьох стародавніх держав надавали матеріальну підтримку соціально незахищеним верствам населення. У середні віки члени родини та орган, до якого належала особа (церква, гільдія, хліборобська спілка, орден тощо), були залучені до соціальної опіки над немічними, хворими та людьми похилого віку [15, с. 53].

З активним промисловим розвитком в другій половині 19 ст. соціальне забезпечення поступово переходить до рук держави, яка втручається в економічні відносини за допомогою соціально-правових заходів і соціального захисту робітників і службовців у випадку захворювань, інвалідності, старості тощо. Щоб відвернути трудящих від соціалістичних поглядів, було запроваджено перші закони щодо медичного страхування, страхування від втрати працездатності, від нещасних випадків, пенсії за віком.

Метою цих нововведень було не тільки завоювання політичних симпатій робітників до німецького уряду, а й підвищення продуктивності їхньої праці.

У Пенсійному законі Бісмарк встановив вік виходу на пенсію в 70 років, в той час як середній віку життя найманого працівника в Німеччині того часу становила біля 45 років.

Перші етапи соціального забезпечення згодом запроваджувалися іншими європейськими державами, зокрема по закінченню російської революції 1917 року. Європейські уряди запроваджували соціальне законодавство для заспокоєння пролетаріату і уникнення революційних катастроф. Профспілки також тиснули на уряди. Соціал-демократи, які одержали владу в Швеції між 1932 і 1976 роками, безперервно правили країною. Вони відмовилися від концепції класового конкурування і натомість розробили концепцію «Народного дому».

У 1942 році британським економістом лордом Вільямом Беверіджом було представлено парламенту звіт щодо соціального страхування та інших послуг. Була внесена пропозиція зобов'язати усіх працездатних громадян щотижня сплачувати внески в систему соціального страхування, яка надає матеріальну допомогу в разі захворювання, втрати роботи чи годувальника, виходу на пенсію.

Також, лордом Беверіджом було запропоновано створити Національну службу охорони здоров'я (NHS) - державний орган, який надавав би безкоштовні медичні послуги всім громадянам. NHS настільки популярна у Британії, що колишній міністр фінансів Найджел Лоусон найменував її "національною релігією" [100, с.174].

Перші відомості про державний соціальний захист в Україні відносяться до становлення та розвитку Давньоруської держави в другій половині IX - першій половині XIII ст. Одним із перших нормативно-правових актів, які запроваджували соціальне забезпечення в'язнів, були угоди з греками, укладені у 911 та 945 рр. київськими князями Олегом та Ігорем «Про порятунк в'язнів». Вони встановлювали взаємні зобов'язання щодо порятунку росіян і греків, незалежно від країни, і повернення їх на батьківщину.

З поширенням християнства на Русі зростає роль Церкви в соціальному захисті населення, яка фактично відігравала роль одного з державних інститутів. Князь Володимир заснував також школи для навчання бідних, богадільні, будинки для прочан, запроваджував харчування бідних, сиріт, вдів і бездомних під час національних свят. Його наступником князем Ярославом Мудрим (1018–1054) було продовжено політику батька. У 1030 р. ним було відкрито у Новгороді навчальний заклад підвищеного типу, де навчання проходило майже 300 дітей. До важливих досягнень Ярослава Мудрого в формуванні системи соціального захисту того часу можна віднести створення першого письмового збірника стародавнього руського права “Руська Правда”, яка була помітно розширена його наступниками [39, с.207].

У період правління Володимира Мономаха (1113–1125) розпочато створення на основі церков і монастирів благодійних закладів для хворих і сиріт, а також організаційна діяльність різноманітних установ і організацій з удосконалення форм підтримки соціально незахищених верств населення.

У литовсько-польській період (1340–1648 рр.) соціальну підтримку населення здійснювали переважно територіальні громади сіл і міст, які опікувалися своїми членами, які потребували матеріальної допомоги, та православна церква. З другої половини XVI століття підвищується значення українського козацтва, православних братств та окремих меценатів (яскравою сторінкою в історії України є меценатська та благодійницька діяльність українського православного магната Костянтина Острозького).

У гетьманський період (друга половина XVII-XVIII ст.) сільські та козацькі громади, органи міського самоврядування (магістрати та ратуші) та православна церква приділяли велику увагу соціальному забезпеченню незахищених громадян. Водночас підвищується значення представників козацької старшини у благодійній та меценатській діяльності. Українські гетьмани, особливо І. Мазепа та П. Орлик, також проводили активну державну соціальну політику. Зокрема, гетьманом І.Мазепою (1687–1709) було видано ряд універсалів, які мали на меті захистити сільське та міське населення від

надмірних утисків зі сторони світських і церковних землевласників, а також гетьманських урядовців, які примушували населення сплачувати податки та передавати державні повинності на збори.

Внаслідок наступу Російської імперії на українську автономію у XVIII ст. Соціальна захищеність населення України була зведена до нуля аж до другої половини XIX ст. працював лише на рівні місцевої влади. Буржуазні реформи в Російській імперії 1960-1970-х років (земська, міська), передала питання соціального захисту населення на плечі органів місцевої влади (земств і міських управ), а уряд Російської імперії практично відійшов від цього питання.

Перші закони про захист промислових робітників були введені в дію в 1854 році на українських землях під Австрією, але тільки в гірничій справі (на українських землях її практично не було); у 1902 році було введено подібний захист для залізничників.

Закон 1887 ввів обов'язкове страхування працівників від виробничого травматизму (внески сплачували роботодавці); з 1888 р. - на випадок хвороби і з 1906 р. обов'язкове страхування службовців (пенсійне та інвалідне). Населення та робітники сільських місцевостей, до яких належала більшість українців, страхуванням не користувалися[11, с.209].

У міжвоєнний період (20-30-ті роки XX ст.) австрійська система соціального забезпечення населення на окупованих поляками теренах Східної Галичини продовжувала існувати. Закон 1924 року поширив австрійське страхування від нещасних випадків на українські землі під Польщею, які до 1914 року входили до складу Російської імперії (Західна Волинь, Холмщина та Підляшшя). У 1927 р. було прийнято закон щодо пенсійного страхування та страхування найманих працівників (також на випадок безробіття). У 1933 р. уніфіковано закон щодо соціального забезпечення робітників і службовців.

На українських територіях, що належали Румунії, з 1912 р. діяло румунське соціальне законодавство. Лише в 1933 р. було прийнято об'єднаний закон щодо соціального забезпечення [56, с.142].

До 1924 року на Закарпатті діяв угорський закон 1907 року щодо обов'язкового страхування працівників на випадок хвороби, інвалідності та старості. У 1924 році було введено єдиний для всієї Чехословаччини закон, який згодом кілька разів змінювався і доповнювався. У 1929 році було прийнято закон щодо пенсійного забезпечення державних службовців. В СРСР концепція співробітництва застрахованих була відкинута з самого початку, а замість неї введено так зване державне соціальне страхування.

Державне соціальне страхування складалося із соціального страхування у вузькому розумінні та соціального страхування робітників і службовців. З соціального захисту виплачувались допомоги тимчасово непрацездатним робітникам і службовцям, вагітним жінкам, пенсії. Були пенсії по старості, по інвалідності та у зв'язку з втратою годувальника. До цього додалися пенсії за вислугу років. Їх отримували вчителі, лікарі, ветеринари, агрономи, військовослужбовці, діячі культури та інші посадові особи, які вислужили встановлену кількість років.

Лише законом 1964 р. було запроваджено державну систему матеріального забезпечення колгоспників: із відрахувань від прибутків колгоспів створено так званий центральний союзний фонд соціального страхування колгоспників, з якого виплачувалися пенсії по старості, інвалідності, тощо були оплачені.

М. І. Мальований здійснив поділ розвитку соціального захисту на 4 етапи (табл. 3.1).

Етап	Часові межі етапу	Характеристика етапу
I	з античних часів до середини 19 ст.	– система соціального захисту базується на принципах власної допомоги, сімейного забезпечення та благодійності.
II	з середини 19 ст. до 30-х рр. XX ст.	– етап активного становлення системи соціального захисту населення; - низький рівень охоплення соціальною допомогою; - мінімальна участь держави в системі соціального захисту; - наростання популярності розвитку пенсійного страхування; - пенсія розглядалася як доповнення до засобів існування, часто залежне від бажання роботодавця; - існування значної кількості привілейованих верств населення, таких як чиновники, державні службовці, військові і т. д.
III	з 30-х рр. до початку 90-х рр. XX ст.	– держава активно сприяє фінансуванню систем соціального захисту; - основний обсяг внесків розподіляється між працівниками та роботодавцями; - практично всі населені категорії включені в систему соціального захисту; - пенсія розглядається не лише як допомога, а як винагорода за трудову діяльність, спрямована на підтримку належного рівня життя пенсіонера; - система соціального захисту досягає свого найвищого розвитку на основі принципу солідарності поколінь.
IV	з початку 90-х рр. і триває досі	– виникає криза фінансування систем соціального захисту, породжена старінням населення у всьому світі; - система соціального страхування переживає період реформ; - приватні фонди соціального захисту населення отримують все більше ваги; - основний обсяг страхових внесків перекладається на плечі працівників.

Таким чином, створену в СРСР систему соціального забезпечення та соціальної допомоги значною мірою успадкувала сучасна Україна, становлення якої знаменувало завершальний етап становлення та розвитку державної системи соціального забезпечення.

3.2. Сучасні проблеми системи соцзахисту населення в умовах сьогодення

Реформування соціальної сфери в загальному та сфери надання соціальних послуг зокрема триває з проголошення незалежної України. З початку реформи децентралізації реформа соціальної сфери набула нових контурів і виявила нові проблемні зони, на які варто негайного реагування відповідальних органів влади. Незважаючи на значну чисельність нормативно-правових актів у галузі соціального забезпечення, прийнятих за 30 років незалежності України, велика кількість питань і проблем на законодавчому рівні залишається невирішеною.

Однозначними показниками наявної проблематики у галузі надання соціальних послуг є трагедії та надзвичайні події, які систематично спостерігаються в закладах та установах, якими надаються соціальні послуги.

На сьогоднішній день:

- аналіз запиту в соціальних допомогах ще проводиться планово і триває 2 роки, тобто потреби на наступний рік визначаються на основі показників минулого року;

- не запроваджено механізм фінансування соціальних послуг «гроші ходять за бенефіціаром», а в багатьох випадках права та воля бенефіціара просто не береться до уваги;

- реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг знаходиться на стадії розробки, працює в тестовому режимі та має обмежену функціональність [16, с.383].

Підходи до закупівель соціальної допомоги з боку неурядових і державних/місцевих соціальних агенцій є діаметрально протилежними та неконкурентними. Незважаючи на запровадження постановою КМУ від 17 липня 2019 року № 676 Єдиної інформаційно-аналітичної системи управління соціальною підтримкою населення України (Е-СОЦІАЛ), механізми розрахунку видатків державного та місцевих бюджетів на соціальні послуги, які базувалися б на реальних чисельних показниках реєстрів надавачів та отримувачів соціальних послуг, які відсутні в законодавстві. Положення Закону про рівні можливості державних і недержавних надавачів соціальних послуг має декларативний характер і практично не виконується. Механізм закупівлі соціальної допомоги є вкрай млявим, неефективним і не сприяє формуванню конкурентного ринку соціальної допомоги.

Найактуальнішими викликами в галузі соціального страхування є недостатнє охоплення соціальною підтримкою бідних верств населення та обмежена адресність при наданні соціальної допомоги та інших видів підтримки (Мал. 3.2)

Мал. 3.2. «Основні проблеми фінансування соціального захисту»

Фрагментація фінансових пулів соціального захисту, що відбулася в Україні протягом останніх років внаслідок поглиблення реформи децентралізації, призводить до погіршення якості та керованості надання соціальних послуг та до скорочення прав громадян, які їх потребують. послуги. Зокрема, передача муніципалітетам повноважень з фінансування соціальних послуг зумовлює хронічну недофінансованість галузі. Економічно слабка регіональна влада, жителі якої, як правило, опиняються у проблемних життєвих обставинах, не може в достатній мірі фінансувати соціальні послуги.

З цієї причини в ОТГ з часом відмовляються від утримання об'єктів комунальної власності/об'єктів соціального обслуговування, закривають їх або передають придатним для їх обслуговування виконавцям послуг. Громіздкі процедури виділення коштів громади на підтримку потребуючих у закладах, розташованих на території іншої ОТГ, також ускладнюють надання якісних соціальних послуг [15, с.55], чим створюються ризики для соціального здоров'я цих громадян, а тому суперечить 3 Конституції України, яка визначає

здоров'я та життя людини найвищою цінністю. Вимога «формування бюджету знизу» зумовлює фінансування галузі по залишковому принципу.

Низька результативність кошторисного механізму фінансування, яка не пов'язана з результатами діяльності закладів соціального захисту/обслуговування, зумовлює неефективне застосування даних коштів. Цим об'єктивно обмежується громадянське право вибору виконавця послуги, що порушує ст.46 Конституції України щодо права на соціальний захист та перешкоджає ефективному функціонуванню договірної моделі відносин між отримувачем та надавачем соціальних послуг, а отже, управління якістю соціальних послуг. Міністерством соціальної політики України докладаються значні зусилля для поліпшення умов надання соціальних послуг у громадах, але відсутність системного реформування галузі лише сприятиме подальшому збереженню існуючої ситуації.

Як відомо, Україна розпочала реструктуризацію соціального забезпечення на початку 2001 року і фактично йде європейським шляхом у реформуванні цієї важливої сфери соціальної політики. Адже здійснення державного соціального страхування в нашій країні є завданням самоврядних юридичних осіб – як правило, державних установ соціального страхування. Вважається, що сама держава зміцнюється, коли держава делегує частину своїх повноважень соціальним партнерам. Держава забезпечує лише загальний правовий нагляд за системою соціального забезпечення[70].

Самоврядування в соціальному страхуванні означає, що кожен учасник системи - як застрахований, так і роботодавець - відповідає за адміністрування страхової організації. Це свідчить про відмову від елементів централізованого управління та відповідає принципу персональної відповідальності ринкової економіки.

Самоврядування в системі соціального страхування характеризується відокремленням органів управління цієї системи від системи безпосереднього державного управління. Інститутам соціального забезпечення надається

юридична автономія та незалежність від уряду, парламенту та органів державного управління.

Проте відокремлення соціального забезпечення від системи державного управління не вказує на те, що держава перестає нести відповідальність за цю сферу, держава має створити правову базу, на якій будуватимуться відносини між застрахованими та застрахованими, а також створити соціальні заклади безпеки шляхом прийняття законів і нормативних правил. Крім того, держава бере участь в управлінні установами соціального страхування як соціальний партнер, контролює та контролює цю систему.

Страхування є одним із найважливіших механізмів, що забезпечує ефективну систему захисту майнових громадських прав та інтересів, підтримки суспільної соціальної стабільності та державної економічної безпеки, а також є вагомим фінансовим інструментом регулювання національної економіки та потужне джерело накопичення коштів для їх подальшого довгострокового інвестування в економіку.

Але сьогодні, незважаючи на досить стабільний розвиток страхового ринку та його реформування в Україні, він є заручником поточної економічної ситуації. Практично відсутній розвиток довгострокових видів страхування, які б дозволяли залучати кошти для подальших інвестицій у більших обсягах, суттєво скоротити витрати домогосподарств і значною мірою перекласти тягар багатьох соціальних внесків на плечі страхових компаній[70].

Кошти повинні використовуватися ефективно, щоб вони не сиділи на банківських депозитах. Як показує світовий досвід, одним із найліпших методів є інвестування у фондовий ринок (але фондовий ринок в Україні недостатньо розвинений).

Економіка України здатна ефективно використовувати дуже великі кошти, які мають вкладатися (до остаточного формування фондової біржі) лише в інвестиційно привабливі компанії під контролем та правовим супроводом держави.

3.3. Основні напрями удосконалення системи соціального захисту в Україні

У сучасній Україні функціонує непрозора система пільг та соціальних виплат у галузі соціального захисту та соціального забезпечення. Хоча державою й підтримується розгалужена мережа муніципальних і державних установ соціального обслуговування та захисту, проте фактичні соціальні показники населення залишаються на невисокому рівні. Механізм управління пільгами та відстеження категорій громадян, які мають право на пільги, настільки заплутаний, що маємо справу з різноманітними випадками неправомірного використання цієї системи [82, с.267].

Отже, поточна система пільг характеризується численними очевидними недоліками, включаючи:

- відсутність системності в розробці порядку надання пільг, неврахування специфіки економічних процесів у країні та її фінансових можливостей;
- надмірне збільшення категорій громадян, які мають право на соціальні пільги, що розглядається як дискредитація ідеї щодо надання пільг ветеранам війни та праці, ліквідаторам наслідків Чорнобильської катастрофи та іншим верствам населення.;
- недосконале нормативно-правове забезпечення, що не сприяє вирішенню проблем соціального захисту населення та приведенню чинного законодавства з соціальних питань у відповідність з нормами міжнародного права.

Одним із шляхів вирішення цієї проблеми може стати законодавче закріплення більшості повноважень у системі адміністрування соціальних виплат та соціальних виплат на місцевому рівні.

Оскільки ефективне ведення обліку категорій громадян, які мають пільги та отримують виплати, передбачає, серед іншого, точне розуміння місцевої квоти, наявність та рівень ресурсів, що є необхідними для їх реалізації, а також врахування особливостей місцевих питань, зокрема

виявлення практичного інтересу до цих рішень.

Нагальна необхідність реформування системи соціального захисту в Україні не може бути ефективно реалізована через законодавчу нерегульованість питань формування соціального замовлення, визначення потреби адміністративно-територіального утворення в соціальних послугах, їх видів та обсяги, планування та надання соціальних послуг враховуючи визначені потреби та із запровадженням стандартизації соціальних послуг[89].

Таблиця 3.2. - Шляхи вирішення проблем соціального захисту населення України

Проблеми	Пропозиції щодо вирішення
Низька адресність соціальних пільг	Перехід від принципу надання пільг на категоріальній основі до фокусування на конкретній особі. Аналіз рівня доходів особи, яка претендує на пільгу, та надання пільги лише в тому випадку, якщо її дохід менший за середній.
Невідповідність між розмірами пільг та реальними можливостями їх забезпечити	Введення заборони на нові пільги, закріплення у законодавстві конкретного джерела фінансування для кожного виду пільг та встановлення обмеження "одна особа - одна пільга".
Дефіцитність Пенсійного фонду	Для скорочення витрат з Пенсійного Фонду пропонується встановити максимальний розмір пенсії за віком та провести детінізацію заробітної платні, що сприятиме збільшенню бази для нарахування пенсійних внесків.
Залишкове фінансування медичного забезпечення	Введення системи обов'язкового медичного страхування сприятиме зниженню фінансового тягаря на державний бюджет і водночас обмежить можливість фінансування інших бюджетних витрат за рахунок коштів, призначених на охорону здоров'я.

Також необхідно враховувати Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Стратегії реформування системи надання соціальних послуг», там визначено заходи, до яких мають вдаватися органи, якими надаються соціальні послуги. Задля модернізації існуючої системи надання соціальних послуг та, щоб мати змогу сформувати конкурентний ринок з такими послугами за рахунок запровадження механізму стимулювання установ, якими надаються соціальні послуги, до постійного підвищення якості цих послуг, необхідно:

- 1) ухвалення низки законів, що визначають основний перелік соціальних

послуг у державі, де прозоро будуть описані функції, цілі та напрями роботи відповідних інститутів;

2) створення базового законодавчого акту, який би закріплював ключові положення, фінансові, правові та організаційні основи, що утворюються соціальний захист українців;

3) забезпечення надання соціальних послуг по принципу раннього виявлення осіб та сімей з дітьми;

4) удосконалити процес взаємодії органів державної влади, підприємств, установ та організацій, які активно працюють над подоланням важких обставин життя, особливо у галузі освіти, охорони здоров'я та соціального захисту громадян;

5) розроблення та впровадження механізму придбання послуг, зокрема побутових, надавачами соціальних послуг;

6) розроблення та затвердження державних стандартів соціальних послуг, якими встановлюються вимоги до умов надання соціальних послуг та їх якості, визначається характер та обсяг таких послуг для соціальних верств населення;

7) запровадження диференційованої оплати соціальних послуг в залежності від доходів отримувачів таких послуг;

8) запровадити механізм соціального управління для підвищення конкуренції між суб'єктами надання соціальних послуг та стимулювання підвищення якості даних послуг;

9) запровадити моніторинг та контроль якості та ефективності надання послуг задля оцінки ступеня відповідності послуг потребам їх отримувачів, рівня задоволеності, якості, своєчасності та ефективності наданої послуги;

10) удосконалення процесу підготовки, підвищення кваліфікації та підвищення кваліфікації соціальних працівників та інших спеціалістів, якими надаються соціальні послуги;

11) розмежувати повноваження замовника та надавача соціальних послуг за рахунок формування єдиного замовника соціальних послуг в якості

окремого центрального органу виконавчої влади, який діє в інтересах отримувачів соціальних послуг та закупає соціальні послуги у надавачів цих послуг, які мають різні форми власності;

12) вирівнювання статусу надавачів соціальних послуг у недержавному та муніципальному секторах за рахунок надання фінансової та управлінської автономії надавачам соціальних послуг у муніципальному секторі та трансформації їх на комунальні некомерційні підприємства;

13) забезпечення персоналізації фінансування та обліку потреб кожного законного отримувача соціальної послуги за рахунок запровадження механізму фінансування системи надання соціальних послуг по принципу «гроші ходять за отримувачем»;

14) встановити фінансові гарантії надання соціальних послуг, запроваджуючи гарантований державою пакет соціальних послуг шляхом визначення на законодавчій площині переліку послуг, які громадяни отримуватимуть за рахунок бюджетних коштів або отримувача (в повний або диференційований) та встановлення державних фінансових гарантій надання соціальних послуг та засобів реабілітації завдяки коштам державного бюджету України в рамках програми соціальних гарантій;

15) визначення тарифної класифікації послуг за рахунок затвердження обґрунтованих тарифних ставок соціальних послуг, які надають у відповідності із Державними стандартами соціальних послуг;

16) забезпечення цифровізації оцінки потреб та якості соціальних послуг на національному/територіальному рівні в режимі реального часу, зокрема з використанням реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг.

Перший крок на шляху наближення України до європейських і світових стандартів в різних сферах, зокрема у виконанні прав людини, її захисту і підтримки, полягає в постійній ратифікації Конвенції щодо захисту прав людини і основних свобод, а також переглянутої Європейської соціальної хартії. Це призвело до посилення важливості розробки теоретичної бази для реформування як галузі соціально-трудових відносин, так і соціальної сфери

загалом, з метою приведення їх у відповідність до міжнародних стандартів.

Доцільно вважати правильним твердження Е.С. Дмитренко, що «...виступає додатковим аргументом на користь розгляду вимог міжнародних стандартів в якості певних орієнтирів у правовому регулюванні національних систем соціального забезпечення» [18]. Відповідно до стандартів Ради Європи і Європейського Союзу, соціальне забезпечення визначається як система, яка охоплює, крім соціального страхування, інші форми соціального захисту, такі як державна соціальна допомога, а також спеціальний і додатковий соціальний захист для певних категорій населення. Таке розуміння відіграє вагомий роль для національного законодавства, адже в Україні все ще відсутній загальний закон про соціальний захист населення».

Конституція України у ст. 3 містить згадку, що людина є найвищою соціальною цінністю, а також її життя та здоров'я та безпека.

Зазначене положення держава гарантує за будь-яких умов – стабільного існування чи за умов суспільних трансформуваль (занепад СРСР, ранній період незалежності української держави, сучасні події на сході України тощо). Як зазначається вітчизняними науковцями, під час суспільних трансформуваль вагоме значення у формуванні системи безпечної життєдіяльності займають важливіші галузі соціальної галузі, до яких варто віднести сферу охорони здоров'я, освіти та науки, а також систему соціального захисту населення. Саме цими галузями формується найближче соціальне оточення та джерело задоволення основних соціальних потреб, прав та інтересів українців.

Другим пріоритетом у реалізації програми модернізації державних соціальних програм є переосмислення системи пільг з урахуванням основного принципу - забезпечення того, щоб гроші слідували за конкретною особою. Департамент у своїй роботі враховує Конституцію та закони України, акти Президента України та Кабінету Міністрів України, накази Міністерства охорони здоров'я України, розпорядження голови облдержадміністрації, а також Положення про Департамент.

Особливості працевлаштування в Україні продиктовані Трудовим кодексом, який глобально не змінювався ще з часів радянського минулого країни. Поступово положення, які стосуються працевлаштування та умов роботи, модернізуються, але цей процес іде вкрай повільно.

Трудове право – це галузь права, яка регулює відносини між роботодавцем і працівниками. Регулювання трудових відносин на правовому рівні так чи інакше відбувалося у всі часи, починаючи з античності, але свою формальну визначеність отримали тільки після промислової революції[4, с.83].

Офіційне працевлаштування починається з укладення трудового договору. Цим папером гарантується повна протекція прав та інтересів як працівників, так і роботодавців з юридичного боку [3, с.186].

Крім того, офіційна діяльність відкриває доступ працівнику до ряду соціальних благ:

- оплачувана тимчасова непрацездатність;
- оплачувані відпустки;
- пенсійні виплати;
- стабільні виплати в центрі зайнятості при звільненні;
- вихідна допомога.

Зі здобуттям Україною незалежності була розроблена та затверджена Верховною Радою України у грудні 1993 р. Концепція соціальної захищеності населення України, яка враховувала перехід країни до ринкової економіки, оскільки механізми соціального захисту чинна на той час система вичерпала себе і викликає негативні тенденції, наприклад збільшення заборгованості з виплат, випадки зловживання страховими коштами, невідповідність форм управління фондами існуючій системі формування фондів. Необхідно було реформувати всю систему соціального захисту в Україні[32, с.114].

Соціальне страхування за радянських часів повністю покладалося на державу і здійснювалося державними органами. Ця модель має серйозні недоліки. Крім соціального забезпечення, держава виконує багато інших

завдань і функцій, які прямо конкурують між собою, особливо щодо фінансування окремих сфер і окремих програм. Тому існує загроза, що державні органи, швидше за все, керуватимуться поточною політичною доцільністю, а не глобальними, довгостроковими інтересами всього населення.

Тому є сенс покласти здійснення державного соціального забезпечення на установи, які не перебувають у безпосередньому підпорядкуванні держави. Водночас варто мати на увазі, що фонди соціального страхування мають бути відокремлені від державного бюджету. Тоді немає спокуси отримати доступ до коштів, виділених на соціальні цілі, і використовувати їх при нагоді.

Тому проблеми створення умов для самостійного вирішення територіальними громадами проблем свого соціально-економічного функціонування мають привести нормативно-правову базу у відповідність до цих потреб.

Обрання одного з запропонованих напрямків для скорочення кількості нормативно-правових актів, які регулюють область соціального захисту, посилення ролі місцевих органів влади у вирішенні питань соціального захисту дасть змогу підвищити ефективність системи соціального захисту населення, особливо на місцевому рівні, в тому числі у великих промислових містах.

Висновки до розділу 3

Початки соціального забезпечення і соціальної підтримки пов'язані з появою перших держав на Стародавньому Близькому Сході (Стародавній Єгипет, Вавилон, Індія, Китай) і в античності (Стародавні Греція і Рим). Перші відомості щодо державного соціального забезпечення в Україні відносяться до становлення та розвитку Давньоруської держави в другій половині IX - першій половині XIII ст.

Трансформація соціальної сфери в загальному та сфери надання соціальних послуг зокрема триває з часів проголошення Україною незалежності. З початком реформи децентралізації реформа соціальної сфери набула нових контурів і виявила нові проблемні зони, якими потребується негайного реагування відповідальних органів влади. Незважаючи на значну чисельність нормативно-правових актів у сфері соціального забезпечення, прийнятих за 30 років незалежності нашої країни, велика кількість питань і проблем на законодавчому рівні залишається невирішеною.

Стратегія розвитку системи соціального захисту має включати ряд основних заходів: ухвалення низки законів; розроблення та затвердження державних стандартів соціальних послуг; запровадження диференційованої оплати соціальних послуг; розробка та запровадження механізмів фінансування соціальних послуг по принципу «гроші ходять за отримувачем послуг»; запровадження моніторингу та контролю якості та ефективності надання послуг; удосконалення процесу підготовки, підвищення кваліфікації та підвищення кваліфікації соціальних працівників та інших спеціалістів, якими надаються соціальні послуги; вирівняти статус надавачів соціальних послуг у недержавному та муніципальному секторах; забезпечити персоналізацію фінансування та обліку потреб; визначити тарифну класифікацію послуг, забезпечити цифровізацію оцінки потреб та якості соціальних послуг на національному/територіальному рівні.

ВИСНОВКИ

В ході виконання даної магістерської роботи, було зроблено наступні висновки:

1) Соціальний захист є системою гарантованих і реалізованих державою правових, соціально-економічних і організаційних заходів для забезпечення гідного життя на рівні стандартів сучасного суспільства, тобто матеріального забезпечення та вільного розвитку людини.

Визначено, що можливе вивчення терміну "соціальний захист" з різних перспектив, таких як економічна, соціальна, політична, правова, застосовуючи різні методи дослідження, такі як системний, інституціональний, функціональний, ретроспективний аналіз і інші. Водночас, як в українському, так і в закордонному науковому середовищі, під час розгляду даної категорії вчені опираються на два основних підходи: соціальний захист у вузькому та соціальний захист у широкому розумінні.

Соціальне забезпечення (соціальний захист) є системою суспільно-економічних заходів, направлених на матеріальну протекцію населення від наслідків соціальних ризиків (хвороб, інвалідності, старості, втрати годувальника, безробіття, нещасних випадків на виробництві тощо). Система соціального захисту утворює структуру соціально-економічної організації з взаємозалежними зв'язками та взаємозалежностями між її елементами.

Суб'єктами системи соціального захисту населення є учасники правовідносин по соцзабезпеченню, які мають соціально-забезпечувальну правосуб'єктність на даний вид забезпечення. Правовідносини в цій сфері є двосторонніми (окремих громадянин; сім'я; орган, який зобов'язаний призначити і надати той чи інший вид соцзабезпечення).

2) Соціальна політика здійснює вплив на забезпечування динамічного розвитку національного господарства держави, формуючи можливості для результативного функціонування системи соціального захисту населення. Соціальна політика входить у сферу державного управління. Вона є суспільно-

історичним явищем, адже зароджується разом з державою, направлена на погодження спільної людської діяльності та укріплення загальнодержавних інтересів і є важелем регулювання соціальних структур та соціальних інститутів.

3) Нормативно-правове підґрунтя діяльності органів місцевого самоврядування у галузі соціального захисту великого промислового міста України налічує до 200 документів. Цей набір юридичних актів складається з кодексів (бюджетний кодекс України, Кодекс цивільної оборони України, Кодекс праці України та Сімейний Кодекс), закони України, укази Президента України, резолюції кабінету міністрів України, резолюції Верховної Ради України, розпоряджень Кабінету Міністрів України, наказів Міністерства соціальної політики України, наказів Міністерства фінансів України та інших нормативно-правових документів.

4) Між основними категоріями громадян, які потребують соціального захисту в нашій країні, можна визначити: сім'ї з низьким рівнем доходів; особи, постраждалі в результаті Чорнобильської катастрофи; індивіди, що надають соціальні послуги; жінки, які мають звання "Мати-героїня України"; особи, постраждалі від торгівлі людьми; багатодітні родини; учасники бойових дій; самотні матері; особи з обмеженими можливостями.

5) Згідно зі статистичними даними, соціальна сфера в Україні стикається із фінансовими труднощами через недостатнє бюджетне фінансування. Рекомендується, щоб уряд України визначив державні мінімальні стандарти, які установлятимуть найнижчий рівень якості та обсягу соціальних послуг, які не повинні опускатися нижче визначеної границі.

Соціальні трансфери реалізуються через різноманітні програми соціального захисту населення. Останнім часом відзначається послаблення соціальної ролі держави в численних країнах, включаючи Україну, викликане в першу чергу фінансовою кризою держави. Спостерігається зменшення обсягів чи фінансування державних соціальних програм. Дедалі важливішою стає роль соціального страхування, зокрема, недержавного. В таких умовах

оптимальне фінансове забезпечення соціального захисту може бути досягнуте лише за умови гармонійного розвитку всіх аспектів соціального захисту, не порушуючи рівновагу соціальної захищеності українського населення.

6) Законодавство України ще не повністю відповідає вимогам конвенцій Міжнародної організації праці та інших міжнародних організацій. Це особливо стосується правил, які регулюють допомогу в разі безробіття, бо їх розмір мізерний (і в той час, що по конвенціях обсяг конкретного виду матеріального забезпечення не може бути нижчий за обсяг, зафіксований міжнародним актом

7) Для удосконалення наявної системи надання соціальних послуг варто: забезпечити надання соціальних послуг по принципу раннього виявлення осіб та родин з дітьми; розробити та впровадити систему закупівлі соціальних послуг від надавачів, а також розробити та затвердити стандарти соціальних послуг на державному рівні; запровадити диференційовану плату за соціальні послуги в залежності від доходу отримувачів таких послуг; запровадити механізм соціального замовлення створити та впровадити систему фінансування соціальних послуг, встановити моніторинг та контроль за якістю та ефективністю надання послуг і т.д.

Удосконалення існуючої системи надання соціальних послуг та створення конкурентоспроможного ринку таких послуг через впровадження механізму підтримки установ, якими надаються соціальні послуги, до постійного підвищення якості цих послуг.

Тому в умовах економічної нестабільності та катастрофічної нестачі коштів, зростання кількості осіб, що потребують державної допомоги, утримує актуальність фінансування соціальної сфери, до вирішення якої доцільно залучати не лише держава, а й звичайні громадяни та корпоративні структури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амоша О.І. Соціальна відповідальність держави за людським та соціальним розвитком. Електронний ресурс. URL: <http://ir.kneu.edu.ua:8080>
2. Антоненко О. Розвиток системи соціального захисту населення регіону: автореф. дис. канд. екон. наук : спец. 08.09.01. Одеса, 2006. 20 с.
3. Антонюк П. П. Соціальна безпека: значення та необхідність дослідження за умов динамічного середовища. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2012. № 3. Т. 2. С. 185-188
4. Балашов А.М. Сучасні проблеми соціального захисту населення України // Економіка та держава. 2013. №1. С. 82-84
5. Білас Ю.Ю. Вітчизняне правозастосування: методологія дослідження. Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. 2010. № 2. С. 83–90.
6. Білуха М.Т. Методологія наукових досліджень: підручник. К.: АБУ, 2002. 480 с.
7. Борецька Н.П. Концептуальні основи соціального захисту населення /Экономические проблемы и перспективы стабилизации экономики Украины. Донецк: ИЭП НАН Украины, 2013. С. 25
8. Борецька Н. П. Соціальний захист населення на сучасному етапі : стан і проблеми / Н. П. Борецька. Донецьк: Янтра, 2001. 352 с.
9. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України: навч. посіб. / Н. Б. Болотіна. К.: Знання, 2005. 615 с.
10. Вакуленко В.М. Соціальний захист населення України: монографія / за ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. Київ: НАДУ, 2009. 184 с.
11. Веретенко Т.Г., Денисюк О.М., Спіріна Т.П. Міжнародний досвід деінституалізації та реформування соціальних послуг. Педагогічні науки, 2017. № 1(79), с.207-210

12. Видатки держбюджету України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/>
13. Волинка К.Г. Теорія держави та права: навч. посібник. К.: МАУП, 2003. 240 с.
14. Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика: монографія / О. О. Гаманкова. Київ: КНЕУ, 2009. 283 с.
15. Горемикіна Ю.В. Проблеми розвитку та реформування соціальних послуг в Україні. Механізм регулювання економіки, 2016. №3, 53-58
16. Горішна Н. Соціальні послуги окремим категоріям споживачів : проблеми інституційної взаємодії. Молодий вчений, 2019.10(37), 381-384.
17. Димніч О. В. Система соціального страхування та шляхи її удосконалення в Україні: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.08 / О. В. Димніч. Київ. 2015. 33 с.
18. Дмитренко Е. С. Особливості фінансового, правового та організаційного забезпечення соціального забезпечення соціального громадян в умовах євроінтеграції України. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. № 3 (44), 2022, с.234-242
19. Жиглей І. В. Моделі соціальних держав та соціальний захист: екскурс в минуле та майбутнє / І. В. Жиглей // Вісник ЖДТУ. 2008. № 4. С. 71-79
20. Зайнятість у сфері соціального захисту: аналіз основних проблем і наслідків пандемії. URL: <https://cedos.org.ua/researches/zajnyatist-u-sferi-soczialnogo-zahystu-analiz-osnovnyh-problem-i-naslidkiv-pandemiyi/>
21. Зубенко В.В., Самчинська І.В., Рудик А.Ю. Бюджетний моніторинг / В.В. Зубенко, І.В. Самчинська, А.Ю. Рудик // ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи ЗМФІ-II) впровадження», USAID. 2015. 72 с.

22. Івчук М.Ю. Адміністративно-правовий статус органів прокуратури України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. К., 2011. 19 с.
23. Калашников С.В. Теоретичні аспекти формування соціальної сфери в сучасних економічних умовах / С.В. Калашников // Ефективна економіка. 2016. № 1. 47 с.
24. Кармишев Д. Соціальне страхування як механізм реалізації соціальної політики держави / Д. Кармишев, Л. Кармишева // Публічне управління: теорія та практика. Збірник наукових праць. 2011. № 1. С. 128-132
25. Карлін М. І. Фіскальна політика і соціальні виплати в сучасній Україні / М. І. Карлін // Науково-економічний та суспільно політичний журнал «Демографія та соціальна економіка». К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. 2012. № 17. С. 70-7
26. Кисільова Т. М. Соціальна політика в умовах глобалізації / Т. М. Кисільова. Електронний ресурс. URL: <http://www.niss.gov.ua/table/jalilo18>
27. Кіряню Т.М. Державне фінансове забезпечення соціальної сфери: [монографія] / За ред. проф. Т.М. Кір'ян // В-во Чабаненко Ю., 2016. 398 с.
28. Клапків М. С. Витоки національного страхового ринку України: монографія / М. С. Клапків, Ю. М. Клапків. Тернопіль: Картбланш, 2003. 275 с.
29. Клівіденко Л. М. Фінансове забезпечення соціального захисту населення України: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 / Л. М. Клівіденко. Тернопіль: ТНЕУ, 2006. 20 с.
30. Клименко А. Л. Соціальний захист і соціальне забезпечення в умовах євроінтеграції України: окремі аспекти / А. Л. Клименко // Теорія і практика правознавства. 2017. Вип. 2 (12) С. 1-10
31. Коваль О. П. Модернізація системи соціального страхування в Україні: аналітична доповідь / О. П. Коваль. Київ: НІСД, 2014. 38 с.
32. Колосовська І, Нема О. Удосконалення публічного управління у сфері соціальної роботи на регіональному рівні. Public Administration and Local

Government, 2018. № 4(39), 109-114

33. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Електронний ресурс. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к>

34. Концепція реалізації державної політики щодо захисту населення та захисту прав дітей, затвердження плану заходів з її реалізації розпорядження Кабінету міністрів України від 2020. Електронний ресурс. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/586/>

35. Корбутяк В.І. Методологія системного підходу та наукових досліджень: навч. посібник. Рівне: НУВГП, 2010. 176 с.

36. Кравченко О. О. Соціальне обслуговування і соціальне забезпечення як основі форми надання соціальних послуг. Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія, 2018. №1 (11), 67-72

37. Кривошлик Т. Д. Вплив тенденцій соціального страхування на розвиток системи страхового захисту в Україні / Т. Д. Кривошлик // Бізнесінформ. № 12. 2018. С. 239-245

38. Кучер Г.М.. Інновації соціальної роботи в громаді із сім'ями, що опинилися в складних життєвих обставинах. Педагогічні науки, 2018, № 2(82), 207-212

39. Лібанова Е. М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу / Е. М. Лібанова; Нац. академія наук України, Ін-т демографії та соц. досліджень ім. М. В. Птухи. Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2020. 456 с.

40. Лопушняк Г. С. Інституційне забезпечення державної соціальної політики: теоретико-проблемні аспекти / Г. С. Лопушняк // Актуальні проблеми державного управління. 2011. № 2. С. 1-7

41. Макарова О. Державні соціальні гарантії: теоретичні аспекти, методика розробки та оцінки: монографія. Київ: Ліра-К, 2004. 328 с.

42. Мальований М. І. Соціальний захист населення: суть поняття та еволюція. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх

справ. 2015. №1. с.245-254

43. Малюга Л.Ю. Методи дослідження соціального законодавства України: теоретико-правовий аналіз. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2018 с.7-10

44. Матусяк С.В. Чинники соціального розвитку та ефективної реалізації соціальної політики. Вісник Хмельницького національного університету. 2009. № 5. Т. 2. С. 56–59

45. Миколенко О.І. Методи та функції науки адміністративного процедурно-процесуального права. Південноукраїнський правничий часопис. 2009. №1. С. 148–150

46. Мінімальна заробітна плата // Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Електронний ресурс. URL: <https://www.minfin.gov.ua>

47. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/main/Gromadyanam.html>

48. Насібова О. Державне фінансове регулювання системи соціальних послуг. Підприємництво та інновації, №(10), 2019. С.154-159

49. Новікова О. Ф. Управління розвитком підприємств в контексті соціальної відповідальності. Економічний вісник Донбасу. 2016. № 2(44). С. 153- 157

50. Огінська А. Ю. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації : теоретико-концептуальний зріз / А. Ю. Огінська // Економіка та держава. 2018. № 4. С. 131-136

51. Основні показники соціально-економічного розвитку України / Багатогалузева статистична інформація / Комплексна статистика Електронний ресурс. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021>.

52. Павлюк К. В. Модернізація системи соціального захисту в контексті накопичення соціального капіталу в Україні / К. В. Павлюк, О. В. Степанова // Фінанси України. 2012. № 6. С. 15-29

53. Пом'якшення негативного впливу наслідків пандемії COVID-19 на вразливих дітей та вразливі сім'ї: рекомендовані заходи соціального захисту :

аналітична записка. Електронний ресурс. URL:
[https://www.unicef.org/ukraine/media/4931/file/SP%](https://www.unicef.org/ukraine/media/4931/file/SP%20)

54. Поняття соціального захисту населення. Пріоритетні напрямки розвитку соціального захисту в Україні. Електронний ресурс. URL:
<http://studies.in.ua/socialna-polityka-derzhavy.html>

55. Поняття соціального захисту населення. Пріоритетні напрямки розвитку соціального захисту в Україні. URL: <http://studies.in.ua/socialna-polityka-derzhavy/3500-ponyattya-socalnogo-zahistu-naselennya-proritetn-napryamki-rozvitku-socalnogo-zahistu-v-ukrayin.html>

56. Попович А. Трансформація системи соціальних послуг населенню Закарпаття. Науковий вісник Ужгородського університету, № 1 (44), 2019. 141-143

57. Прожитковий мінімум в Україні по соціальних і демографічних групах з 2000 по 2021 рр. // Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Електронний ресурс. URL: [https:// index.minfin.com.ua/ua/labour/wagemin/](https://index.minfin.com.ua/ua/labour/wagemin/)

58. Про затвердження Переліку соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати. № z1614-12 (2018). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1614-12>

59. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 8.07.2010 р. №2464-VI Електронний ресурс. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2464-17>

60. Про Державний бюджет України на 2020 р.: Закон України від 14 листопада 2019 року № 294-IX / Верховна рада України. Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>

61. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III. Електронний ресурс. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>

62. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 р. № 2811-XII / Верховна рада України. Електронний ресурс. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>

63. Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю: Закон України від 16.11.2000 р. № 2109-III / Верховна рада України. Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-14#Text>

64. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 1 червня 2000 року № 1768-III / Верховна рада України Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14#Text>

65. Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю: Закон України від 18.05.2004 р. №1727-IV / Верховна рада України. Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1727-15#Text>

66. Про прожитковий мінімум: Закон України від 15.07.1999 р. № 966-XIV / Верховна рада України. Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>

67. Про соціальні послуги №2671-VIII (2019). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>

68. Про спрощення порядку надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.1995 р. № 848-95-п / Кабінет міністрів України. Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>

69. Ремесник Т.С., Долгальова О.В. Реформа децентралізації влади в Україні. Збірник наукових праць ДонНАБА, 3 (13), (2018). 67-69.

70. Реформування системи надання соціальних послуг URL: <https://caritas.ua/reform/>

71. Романова Н. Ф. Формування ринку соціальних послуг на сучасному етапі в Україні. Innovative processes in education: collective monograph, (2017). 187 – 188

72. Россоха В. Розвиток сільських територій України в умовах децентралізації управління: стан, проблеми, перспективи. Економічний дискурс, № 4, (2018). 41-48
73. Рошило В. Місцеві бюджети в умовах децентралізації: проблематика формування та напрями реформування. Бізнес-навігатор. 2018. Вип. 1-2(44). С. 134–139
74. Руженський М. Соціальний захист населення в умовах формування ринкової моделі економіки України: монографія. Київ: ПК ДСЗУ, 2013. 318 с.
75. Садова У. Соціальна політика в Україні: регіональні дослідження і перспективи розвитку: монографія. Львів: НАН України, Інститут регіональних досліджень, 2005. 408 с.
76. Синчук С. М. Правовідносини соціального забезпечення: суб'єкти, зміст, об'єкти: монографія. Л: ЛНУ ім. І. Франка, 2015. 421 с.
77. Синчук С. М. Теорія правовідносин соціального забезпечення: автореф. дис. д-ра юрид. наук: НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2015. 35 с.
78. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: підручник. 2-е вид. К.: «Алерта»; ЦУЛ, 2011. 520 с.
79. Скуратівський В.А. Конституційні основи духовної сфери життєдіяльності суспільства і людини. Конституція України – Основний Закон суспільства, держави, людини: Наук.-метод. рекомендації / В.А. Скуратівський, Н.Р. Нижник, С.Д. Дубенко, В.І. Борденюк. Київ, 1997. С. 48
80. Скуратівський В. А. Основи соціальної політики: навч. посіб. / В. А. Скуратівський, О. М. Палій. К.: МАУП, 2002. 200 с.
81. Скуратівський В. А. Правовий вимір діяльності соціальної держави / В. А. Скуратівський // Вісн. Нац. академії держ. управління при Президенті України. 2007. № 4. С. 184-192
82. Слозанська Г.І. Впровадження посади фахівця із надання соціальних послуг населенню в умовах об'єднаної територіальної громади:

труднощі, що виникають. Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка, № 1 (306), (2017). 264–276

83. Слозанська, Г.І. Категорії клієнтів фахівця із соціальної роботи в об'єднаній територіальній громаді. Молодь і ринок, № 2(145), 2017. с. 68–74

84. Слозанська Г.І. Організація громади як метод соціальної роботи в громаді. Вісник Черкаського університету, № 16, 2016. с. 130–136

85. Слозанська Г.І. Ролі фахівця із соціальної роботи в територіальній громаді. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2017. №1 (40), с.265–269

86. Соціальний захист і війна в Україні (24 лютого - 30 квітня 2022) URL: <https://cedos.org.ua/researches/soczialnyj-zahyst-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-30-kvitnya-2022/>

87. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2019/52.pdf

88. Соціальна справедливість і коронавірус: аналіз наслідків для добробуту. <https://cedos.org.ua/uk/articles/sotsialna-spravedlyvist-i-koronavirus-analiz-naslidkiv-dlia-dobrobutu>

89. Соціальна справедливість і коронавірус: аналіз наслідків для добробуту. Електронний ресурс. URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/>

90. Соціальний захист населення України у 2019 році: статистичний збірник / Державна служба статистики України. Електронний ресурс. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/07/zb_szn_2019.pdf

91. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації. Електронний ресурс. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2019/52.pdf

92. Стеценко Т. О. Фінансові аспекти забезпечення соціального захисту населення в умовах суспільної трансформації. Формування ринкових відносин в Україні. 2008. № 1 (80). С. 130–136

93. Сухонос В.В. Теорія держави і права: навч. посібник. Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. 536 с.

94. Ткач О. Особливості державної політики у сфері соціального розвитку України. Освіта регіону. 2013. № 2. С. 67–71. Електронний ресурс. URL: <http://social-science.com.ua/article/1035>
95. Тропіна В. Б. Бюджетне забезпечення соціальної функції держави в Україні / В. Б. Тропіна // Фінанси України. 2008. № 5. С. 15-31
96. Урядовий портал. Постанови Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npasearch>
97. Утвенко В. В. Система соціального забезпечення та соціальної підтримки: навч. посіб. Київ: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2018. 248 с.
98. Чудик-Білоусова Н.І. Соціальне замовлення в системі надання соціальних послуг. Університетські наукові записки, 2017. № 63, 167-183
99. Чудик-Білоусова Н.І. Сучасні тенденції правового регулювання надання соціальних послуг. Університетські наукові записки, 2016. №59, 133-150
100. Фактичний розмір прожиткового мінімуму у 2015-2021 роках / Міністерство соціальної політики України. Електронний ресурс. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/12286.html>.
101. Ginneken W. Extending Social Security: Policies for Developing Countries / W. Ginneken // Extension of Social Security Paper. №. 13. Geneva: International Labour Office, 2003. 88 p.

ДОДАТКИ

Додаток А. Нормативно-правова база регулювання системи соціальних послуг в Україні

Назва виду соціальних послуг	Закони України	Постанови Кабінету Міністрів України
Соціальні гарантії пільги	“Про соціальні послуги”, “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”, “Про статус і соціальний	

та допомоги	захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи”, “Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні”, “Про соціальний захист дітей війни”, “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні””, “Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”, “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні”, “Про жертви нацистських переслідувань”, “Про державну службу”, “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”, “Про пенсійне забезпечення”, “Про наукову і науково-технічну діяльність”, “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні”, “Про зайнятість населення”, “Про донорство крові та її компонентів”, “Про соціальний захист дітей війни”, “Про встановлення державної допомоги постраждалим учасникам масових акцій громадського протесту та членам їх сімей”, “Про державну допомогу сім’ям з дітьми”, “Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім’ям”, “Про протидію торгівлі людьми”, “Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування”.	
Соціальні послуги інвалідам: реабілітація, соціальне забезпечення та утримання	“Про реабілітацію інвалідів в Україні”, “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні”, “Про гуманітарну допомогу”.	
Праця та зайнятість населення	“Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності”, “Про компенсацію громадянам втрати частини доходів у зв’язку з порушенням строків їх виплати”, “Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)”, “Про зайнятість населення” від 5 липня 2012 р. № 5067-VI, “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття”, “Про колективні договори і угоди”, “Про соціальний діалог в Україні”, “Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності”, “Про організації роботодавців, їх об’єднання, права і гарантії їх діяльності”. Положення про Державну інспекцію України з питань праці, затверджене Указом Президента України від 6 квітня 2011 р. № 386/2011.	“Про затвердження Положення про Державну службу України з питань праці” від 11 лютого 2015 р. № 96,
Поселення до будинків-інтернатів системи соціального захисту населення: Закони України	“Про психіатричну допомогу”, “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”. Типове Положення про будинок-інтернат для громадян похилого віку та інвалідів, геріатричний пансіонат, пансіонат для ветеранів війни і праці, затверджене наказом Міністерства праці та соціальної політики України 29 грудня 2001 р. №549.	
Соціальний захист бездомних громадян	“Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей”	
Забезпечення санаторно-курортним лікуванням	“Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”	Постанова КМУ “Деякі питання організації оздоровлення громадян, які постраждали внаслідок

пільгових категорій громадян		Чорнобильської катастрофи від 27 березня 2013 р. № 261 70 - Порядок забезпечення санаторно-курортними путівками деяких категорій громадян органами праці та соціального захисту населення, затверджений постановою КМУ від 22 лютого 2006 р. № 187 Порядок виплати грошової компенсації вартості санаторно-курортного лікування деяким категоріям громадян, затверджений постановою КМУ від 17 червня 2004 р. № 785.
Житлові субсидії, пільги та компенсації	<p>“Про встановлення державних соціальних стандартів у сфері житлово-комунального обслуговування” від 6 серпня 2014 р. № 409.,</p> <p>“Про встановлення державних соціальних стандартів у сфері житлово-комунального обслуговування від 6 серпня 2014 р. № 409, “Про новий розмір витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива у разі надання житлової субсидії” від 27 липня 1998 р. № 1156 (зі змінами і доповненнями), “Про Єдиний державний автоматизований реєстр осіб, які мають право на пільги” від 29 січня 2003 р. № 117, “Про затвердження Порядку надання пільг окремим категоріям громадян з урахуванням середньомісячного сукупного доходу сім’ї” від 4 червня 2015 р. № 389, “Про затвердження Правил користування електричною енергією для населення” від 26 липня 1999 р. № 1357, “Про затвердження Правил надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення та типового договору про надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення” від 21 липня 2005 р. № 630, “Про встановлення мінімальних норм забезпечення населення твердим паливом і скрапленим газом та граничних показників їх вартості для 71 надання пільг і житлових субсидій за рахунок субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам” від 23 квітня 2012 р. № 356, “Про затвердження Правил надання та отримання телекомунікаційних послуг” від 11 квітня 2012 р. № 295. Положення про порядок призначення та надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива, затверджене постановою КМУ від 21 жовтня 199 р. № 848 (зі змінами і доповненнями). Порядок призначення і надання населенню компенсації додаткових витрат на оплату комунальних послуг в умовах підвищення цін і тарифів на послуги, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2014 р. № 83.</p>	
Соціальний захист учасників ООС та сімей загиблих		“Про затвердження Порядку надання статусу учасника бойових дій особам, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали

		<p>безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення” від 20 серпня 2014 р. № 413, “Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів із соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції” від 31 березня 2015 р. № 179, “Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для забезпечення житлом осіб, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції” від 17 червня 2015 р. № 407</p>
<p>Забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб</p>	<p>”Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб”</p>	<p>“Про облік внутрішньо переміщених осіб” від 1 жовтня 2014 р. № 509, “Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг” від 1 жовтня 2014 р. № 505, “Про затвердження Порядку використання коштів, що надійшли від фізичних та юридичних осіб для надання одноразової грошової допомоги постраждалим особам та внутрішньо переміщеним особам” від 1 жовтня 2014 р. № 535, “Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам” від 8 червня 2016 р. № 365, “Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам” від 5 листопада 2014 р. № 637</p>